

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

НЕБАНКІВСЬКИЙ ФІНАНСОВИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ:
СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ
ВИРІШЕННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала: студентка II курсу, групи 672-1
денної форми навчання
спеціальність 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»
Радкевич Юлія Валеріївна _____
Керівник:
доцент кафедри фінансів і кредиту
Гладчук Ольга Михайлівна _____

До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № ____ від _____ 2023 р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні основи функціонування небанківського фінансового сектору.....	6
1.1 Небанківський фінансовий сектор: суть, функції та структура.....	6
1.2 Класифікація установ небанківського фінансового сектору.....	12
1.3 Роль небанківського фінансового сектору в економіці країни та головні чинники впливу на його розвиток.....	18
Висновки до Розділу 1.....	23
Розділ 2. Практичні аспекти розвитку небанківського фінансового сектору України.....	25
2.1 Еволюція українського небанківського фінансового сектору.....	25
2.2 Аналіз нинішніх тенденцій функціонування установ небанківського фінансового сектору України	32
2.3 Актуальні проблеми сучасного стану розвитку вітчизняного небанківського фінансового сектору.....	42
Висновки до Розділу 2.....	48
Розділ 3. Потенційні шляхи вдосконалення функціонування небанківського фінансового сектору України.....	50
3.1 Можливості імплементації досвіду європейських країн при вдосконаленні захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні.....	50
3.2 Фінансові інновації у діяльності установ небанківського фінансового сектору.....	55
3.3 Напрями вдосконалення діяльності вітчизняного небанківського фінансового сектору.....	60
Висновки до Розділу 3.....	67
Висновки.....	69
Список використаних джерел	73
Додатки	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах економічного розвитку нашої країни відбувається динамічна трансформація ринку фінансових послуг і всіх його структурних елементів. Варто зазначити, що найбільших структурних перетворень відбувається саме у небанківському фінансовому секторі. Небанківські фінансові установи надаючи свої вузькоспеціалізовані послуги відіграють незамінну роль в житті економічних суб'єктів. Небанківські фінансові установи будучи важливими фінансовими посередниками стимулюють розвиток фінансових взаємовідносин між різними економічними суб'єктами і забезпечують можливості розширення їх доступу до ринку фінансових послуг.

Багато розвинутих країн досягли високого економічного результату використовуючи переваги ефективного функціонування небанківського фінансового сектору. В Україні існує нагальна потреба реалізувати наявний потенціал небанківських фінансових установ задля можливостей потенційного післявоєнного відновлення та розвитку. Інтеграція України у ЄС сприяє удосконаленню та адаптації українського законодавства у сфері регулювання і розвитку небанківських фінансових установ.

В умовах майбутнього виходу української економіки з кризового стану, активізації економічного розвитку, детінізації економіки, підвищення рівня фінансової інклюзивності дослідження актуальних проблем, особливостей і перспектив подальшого розвитку небанківського фінансового сектору є надзвичайно актуальними.

Огляд літературних джерел з цієї тематики продемонстрував, що вагомий внесок у її теоретико-методологічному дослідженні здійснили наступні вчені: Бачо Р.Й., Дорош О.Л., Каракулова І.С., Коваленко В.В., Корнеєв В.В., Школьник І.О. та інші.

Не дивлячись на важливість здійснених наукових досліджень у сфері вивчення основ та особливостей функціонування небанківського фінансового

сектору й установ у його структурі, на даний час бракує комплексного дослідження стану і результатів функціонування українського небанківського сектору та подальших перспектив його розвитку в нинішніх реаліях. Необхідність додаткового дослідження визначених проблем зумовила актуальність цієї праці та цільового її спрямування.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у обґрунтуванні теоретичних основ та практичних особливостей розвитку небанківського фінансового сектору в Україні, а також пошуку потенційних заходів підвищення рівня ефективності його функціонування і можливостей реалізації потенціалу українського небанківського фінансового сектору в сучасних умовах.

Задля досягнення означеної мети потрібно виконати такі **завдання**:

- охарактеризувати економічну суть, функції та роль небанківського фінансового сектору в економічній системі;
- проаналізувати структуру небанківського фінансового сектору;
- описати особливості функціонування небанківських фінансових установ;
- дослідити еволюцію українського небанківського фінансового сектору;
- проаналізувати сучасний стан розвитку небанківських фінансових установ в Україні за 2018-2022 роки;
- визначити актуальні проблеми, які стримують їх розвиток;
- розглянути досвід розвинутих країн з позиції можливостей його імплементації у роботу вітчизняного небанківського фінансового сектору;
- запропонувати потенційні напрямки подальшого розвитку небанківського фінансового сектору України.

Об'єктом обраного дослідження виступають економічні відносини, які виникають в процесі функціонування небанківського фінансового сектору країни.

Предметом цього дослідження стали теоретичні основи та практичні особливості механізму функціонування небанківського фінансового сектору в сучасних умовах.

Методи дослідження. При виконанні поставлених у дослідженні завдань було використано комплекс загальнонаукових спеціальних методів, зокрема: гносеологічний (при визначенні суті і дослідженні структури небанківського фінансового сектору), аналітичний (під час дослідження діяльності небанківських фінансових установ на різних етапах їх розвитку та актуальних проблем їх сучасного функціонування), метод статистичного аналізу (при оцінці сучасного стану і тенденцій розвитку небанківського фінансового сектору України), графічний метод та групування (зادля наочності висвітлення результатів дослідження), методи індукції і дедукції, а також методи аналізу і синтезу (при вивченні теоретичних основ і практичних особливостей діяльності небанківських фінансових установ).

Інформаційною базою цього дослідження слугували нормативно-правові акти українського законодавства, статистично-аналітичні дані Державної служби статистики України і Національного банку України, публікації українських і зарубіжних науковців з означеної тематики.

Новизною отриманих результатів дослідження є характеристика головних тенденцій розвитку небанківського фінансового сектору України в сучасних реаліях функціонування.

Практична значимість цієї кваліфікаційної роботи полягає у можливостях використання сформованих рекомендацій задля ефективнішої реалізації потенціалу небанківського фінансового сектору України.

Структура і обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, а також додатки. Основний текст кваліфікаційної роботи викладено на 67 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕБАНКІВСЬКОГО ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ

1.1 Небанківський фінансовий сектор: суть, функції та завдання

У нинішніх умовах розвитку економічної науки спостерігається проблематика оновлення суті категорій у відповідності із сучасними аспектами життєдіяльності. Українська економічна термінологія переважно запозичена із закордонних економічних наукових праць, категорії «небанківська фінансова установа» та «небанківський фінансовий сектор» також мають багато зарубіжних трактувань. У країнах ЄС можна зустріти наступні види аналогічних трактувань «небанківська установа», «небанківська кредитна установа» і навіть певної тавтології «небанківський банк».

Тлумачний словник у США визначає «небанківську устанovu - як устанovu, мета діяльності якої - це одержання прибутку і яка не є банком, проте надає подібні до банківських послуги» [1, с. 80].

Дж. Тобін ще в 1980-х роках поміж суб'єктами фінансового підприємництва виділяє банківські установи і небанківські установи.

У чинних вітчизняних нормативно правових актах небанківську фінансову устанovu трактують як: «фінансову устанovu [включаючи центрального контрагента, платіжну устанovu (крім малої платіжної устанovu) та устанovu електронних грошей], що не є банком» [33].

У базових законах України, які регулюють діяльність небанківських фінансових установ та загалом небанківського фінансового сектору взагалі немає визначення поняття «небанківська фінансова установа», що спричиняє багато наукових непорозумінь та практичних особливостей використання даної дефініції.

Зокрема у рамковому Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», який увійде в дію з 1 січня 2024 року і у діючому на даний час Законі

України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» наведено визначення близьких понять: надавач фінансових послуг, небанківська фінансова група, посередницькі послуги, учасники ринку фінансових послуг, фінансова установа [41]. Проте визначення категорії небанківська фінансова установа – відсутнє.

Деякі науковці окрім терміну «небанківські фінансові установи» оперують дефініціями «небанківські фінансові інститути» або ж «небанківські фінансові посередники», які використовують як синоніми.

Дорош О. вважає, що «небанківські фінансові інститути – це спеціалізовані фінансові посередники, які акумулюють вільні кошти юридичних та фізичних осіб і розміщують їх на фінансовому ринку для отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів» [17, с. 8].

Каракулова І. оперує поняттями «небанківські фінансові інститути», «небанківські фінансові посередники» та «небанківські фінансові установи». При чому під небанківськими фінансовими установами вона вбачає «визначені юридичні особи, які, функціонуючи на ринку фінансових послуг, надають одну чи декілька притаманних їм специфічних фінансових послуг з метою задоволення фінансових потреб споживачів та одержання прибутку» [20, с. 6].

Частково можна і не погодитись із таким визначенням, оскільки згідно діючих нормативно-правових норм українського законодавства кредитні спілки функціонують за принципом неприбуткової діяльності, а фінансової взаємодопомоги своїм членам. А кредитні спілки є невід'ємним традиційним елементом у структурі небанківського фінансового сектору.

Погоджуємося із твердженням, що небанківські фінансові інститути є «установами, які провадять діяльність у сфері надання вузькоспеціалізованих фінансових послуг щодо задоволення різноманітних індивідуалізованих коротко-, середньо- та довгострокових потреб у фінансових ресурсах домогосподарств та суб'єктів господарювання відповідно до чинного законодавства у їх взаємозв'язку та взаємозалежності, вони існують у країні в

певний історичний проміжок часу та функціонують у межах фінансового сектору країни» [12, с. 7].

При узагальненні визначення категорії «небанківська фінансова установа» можна виокремити наступні підходи:

1. Небанківська фінансова установа як спеціалізований фінансовий посередник.

Такого підходу дотримуються Дорош О. і Каракулова І. у наведених вище нами визначеннях, а також Шелестак Г., яка визначає небанківську фінансову установу як «фінансового посередника, який акумулює тимчасово вільні грошові кошти господарюючих суб'єктів та фізичних осіб для надання фінансових послуг» [50].

2. Небанківська фінансова установа як професійний учасник фінансового ринку.

Сідельник О. визначає небанківську фінансову установу як «професійного учасника ринку фінансових послуг, що спеціалізується на наданні однієї чи декількох фінансових послуг окремому сегменту клієнтів шляхом акумулювання та розміщення тимчасово вільних коштів фізичних і юридичних осіб на фінансовому ринку [45].

Футало Т. та деякі інші вчені вважають, що небанківськими фінансовими установами є «професійні учасники фінансового ринку, які, на відміну від банків, спеціалізуються на окремих фінансових операціях, забезпечуючи страхування, кредитування, управління активами, посередництво у купівлі-продажу фінансових інструментів, недержавне пенсійне забезпечення, гарантійні операції» [48].

3. Небанківська фінансова установа як конкурент банкам.

Трактувань, де головною відмінністю небанківської фінансової установи є конкуренція і протиставлення банківським установам дотримуються Колодзієв О., Колесніченко В., Базилевич В. Д. Зокрема, Бондар Ю. доводить, що небанківські фінансові установи є конкурентами для банківських установ, зазначаючи, що: «в сучасній економіці важливу роль у спрямуванні коштів від

суб'єктів, які заощадили, до суб'єктів - позичальників відіграють небанківські кредитно-фінансові установи» [5].

4. Небанківська фінансова установа як «майже банк».

Офіційний сайт Світового банку містить визначення небанківської фінансової установи як «фінансової інституції, яка не має повної банківської ліцензії і не може приймати депозити» [29].

У вільному словнику із визначень з економіки, фінансів і бізнесу небанківська фінансова установа трактується як «бізнес чи інституція, яка не є банком, однак надає деякі банківські послуги» [1].

5. Небанківська фінансова установа як складова кредитної системи.

Із даним твердженням погоджується більшість науковців-дослідників у цій тематиці, хоча не у всіх визначеннях зазначається приналежність небанківських фінансових установ до складу фінансової або ж кредитної систем країни. Наприклад, Предборський В. чітко характеризує приналежність небанківських фінансових установ до структури фінансово-кредитної системи [26].

Отож проаналізувавши наведені визначення категорії «небанківська фінансова установа» можна сформулювати наступне визначення: – це суб'єкт економічних відносин, що є спеціалізованим посередником на ринку фінансових послуг, який внесено до відповідного державного реєстру та надає фінансові послуги інвестиційного, депозитного, кредитного, страхового чи іншого посередницького характеру, акумулює й інвестування тимчасово вільних грошові ресурси інших економічних суб'єктів задля досягнення економічного або ж іншого ефекту.

Небанківський фінансовий сектор є сукупністю небанківських фінансових установ у їх взаємозв'язку та взаємодії, які функціонують у межах фінансового сектору країни у відповідний історичний проміжок часу.

Враховуючи, що небанківські фінансові установи, як і банки надають певну сукупність фінансових послуг, вони мають деякі спільні риси:

- фінансові послуги надаються в межах опосередкованого фінансування, тобто є фінансовими посередниками;

- під час формування власних ресурсів можуть емітувати цінні папери, які розміщуються на фондовому ринку як додатковий фінансовий інструмент;
- укладаючи ресурси в купівлю боргових зобов'язань інших осіб формують відповідні вимоги до них;
- зобов'язання цих фінансових установ є меншими, короткотерміновішими та більш ліквідні ніж їх вимоги, що є основою прибуткової діяльності, коли процентні затрати менші ніж проценті доходи установи;
- під час трансформації одних зобов'язань в інші відбувається строкова, обсягова, просторова зміна руху грошових коштів на фінансовому ринку;
- підлягають обов'язковому регулюванню контролюючих державних органів.

Важливими відмінними ознаками банківських і небанківських фінансових установ є:

1. Відсутність можливостей на кредитну емісію грошей і непов'язаність із базовими операціями банків.
2. Формування власної ніші на фінансовому ринку і вузька спеціалізація в діяльності, порівняно менший асортимент доступних клієнтам фінансових послуг.
3. Переважно мають справу з фінансовими інструментами, а не з грошима.
4. «Не мають можливості накладати арешт на кошти клієнта та стягувати кошти для погашення податкового боргу» [2; 8].

Під час власної діяльності установи небанківського фінансового сектору виконують як загальні, так і специфічні функції.

Загальними функціями установ небанківського фінансового сектору є:

- капіталотворча (залучення тимчасово вільних коштів і трансформація його в інвестиційний капітал);
- посередницька (надання вузькоспеціалізованих кваліфікованих послуг на фінансовому ринку);
- інвестиційна (використання закумуляованого капіталу задля фінансування інвестиційних проєктів);

- трансформаційна (трансформація ризикованості, терміновості, обсягів і напрямків грошових потоків);
- стимулююча (пришвидшення обігу капіталу й активізація економічних процесів);
- контролююча (попередній, поточний і наступний контроль ефективності здійснених операцій);
- соціальна (стимулювання соціальної відповідальності, меценатства і спонсорства, взаємодопомога учасникам);
- інформаційно-консультативна (надання вузькоспеціалізованої інформації та висококваліфікованих консультацій щодо різноманітних фінансових послуг).

Специфічні функції установ небанківського фінансового сектору виокремлюються залежно від типу установи та її завдань на фінансовому ринку.

Зокрема специфічними функціями страховиків є ризикова або ж захисна (за відповідну плату взяття на себе ризиків і відповідальності за збитки внаслідок настання страхового випадку), резервна (формування спеціальних резервів, які використовуватимуться при настанні страхових випадків), превентивна (фінансування попереджувальних заходів).

Недержавні пенсійні фонди реалізують такі специфічні функції: накопичувальна (залучення довготривалих добровільних пенсійних внесків), утримуючо-соціальна (забезпечення здійснення пенсійних виплат).

Особливими функціями кредитних спілок є фінансова взаємодопомога своїм членам та безприбуткова діяльність.

Ломбарди також виконують оціночну (здійснення експертної оцінки заставного майна) і заставну функції (надання позик під заставу відповідного рухомого майна).

Лізингові компанії виконують фінансово-кредитну функцію (надання у користування машин і обладнання юридичним особам на умовах довгострокової виплати) та виробничу функцію (швидкість вирішення

виробничих завдань завдяки можливості тимчасового використання основних засобів).

Фінансові компанії виконують специфічні функції управління дебіторською заборгованістю і оперативного кредитування обігового капіталу клієнтів, тощо.

Перелічені фінансові установи формують структуру небанківського фінансового сектору країни.

Отже, небанківський фінансовий сектор є сукупністю небанківських фінансових установ у їх взаємозв'язку та взаємодії, які функціонують у межах фінансового сектору країни у відповідний історичний проміжок часу. Головні особливості установ небанківського фінансового сектору простежуються у здійснюваних ними специфічних функціях, які дають змогу клієнту обрати можливість співпраці із тією фінансовою установою, яка найліпше відповідатиме його запитам. Різноманітний функціонал діяльності установ небанківського фінансового сектору, високий рівень потенційної дохідності вкладень, забезпечують сприятливі умови в конкурентній боротьбі із банками за потенційних клієнтів, а також характеризує їх перспективність у напрямку підвищення рівня фінансової інклюзії на ринку.

1.2 Класифікація установ небанківського фінансового сектору

Нині є багато підходів іноземних і вітчизняних науковців стосовно класифікації установ небанківського фінансового сектору, їх можна розподілити за різними класифікаційними ознаками. Головні з них ми навели у таблиці 1.1.

У різних країнах світу функціонують одні і ті ж небанківські фінансові установи, проте називаються вони по-різному. Зокрема, у США фінансових посередників не ділять на банки і небанківські установи, а класифікують за пропонованим видом послуги: депозитні (банки, ощадно-позикові інститути, кредитні союзи), контрактно-ощадні (пенсійні фонди й страхові компанії), інвестиційні (фінансові компанії, інвестиційні фонди, іпотечні банки).

Таблиця 1.1

Узагальнена класифікація установ небанківського фінансового сектору

Класифікаційна ознака	Види
Характер формування ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> - договірні небанківські фінансові установи - інвестиційні небанківські фінансові установи - ощадні небанківські фінансові установи
Форма власності	<ul style="list-style-type: none"> - державні небанківські фінансові установи - приватні небанківські фінансові установи - змішані небанківські фінансові установи
Обсяг активів	<ul style="list-style-type: none"> - великі небанківські фінансові установи - середні небанківські фінансові установи - малі небанківські фінансові установи
Приналежність до ФПГ (фінансово-промислових груп)	<ul style="list-style-type: none"> - небанківські фінансові установи, що належать до фінансово-промислових груп - небанківські фінансові установи, що не належать до фінансово-промислових груп
Територія функціонування	<ul style="list-style-type: none"> - регіональні небанківські фінансові установи - національні небанківські фінансові установи - небанківські фінансові установи, що діють за межами країни
Залежно від функціоналу та ніші на ринку фінансових послуг	<ul style="list-style-type: none"> - страхові компанії - недержавні пенсійні фонди - лізингові компанії - фінансові компанії (факторингові, форфейтингові) - ломбарди - кредитні спілки.
Клієнти, які обслуговуються	<ul style="list-style-type: none"> - небанківські фінансові установи, що надають послуги лише фізичним особам - небанківські фінансові установи, що надають послуги лише юридичним особам - небанківські фінансові установи, що надають послуги фізичним особам та юридичним особам
Форма надаваних послуг	<ul style="list-style-type: none"> - небанківські фінансові установи, які залучають кошти - небанківські фінансові установи, які залучають кошти та кредитують - небанківські фінансові установи, які кредитують
Участь в інвестиційному процесі	<ul style="list-style-type: none"> - основні небанківські фінансові установи - допоміжні учасники (дилери, брокери, установи, що надають послуги із переказу коштів)
Наявність філій	<ul style="list-style-type: none"> - філійні небанківські фінансові установи - безфілійні небанківські фінансові установи
Характер участі у конкурентній боротьбі	<ul style="list-style-type: none"> - небанківські фінансові установи, що використовують агресивні методи просування своїх послуг - небанківські фінансові установи, що застосовують помірні (базові) маркетингові заходи - пасивні небанківські фінансові установи
Орган державного контролю	<ul style="list-style-type: none"> - небанківські фінансові установи підзвітні НБУ - небанківські фінансові установи підзвітні НКЦПФР

Таку класифікацію варто віднести до функціональної, оскільки виділяються базові функції цих фінансових установ: збереження коштів, захист майнових інтересів, інвестування залучених ресурсів.

Більшість українських науковців детально обґрунтовують саме функціональний розподіл установ небанківського фінансового сектору, тому охарактеризуємо його трішки детальніше.

1. Страхові компанії – фінансові установи, які отримали ліцензію на здійснення страхової діяльності та здійснюють страховий захист своїх клієнтів-страхувальників за певну плату і здійснюють компенсацію збитків при настанні страхових випадків із спеціально сформованих страхових резервів. Їх розподіляють на:

- лайфові страховики (надають страхові послуги зі страхування життя),
- нон-лайфові або ж ризикові страховики (надають страхові послуги ризикового короткострокового страхування майна, відповідальності та нещасних випадків),
- перестраховики (страхують інші страхові компанії).

Головною відмінністю інвестиційних можливостей страхових компаній є інверсія циклу обігу коштів у процесі реалізації страхових послуг. Страхові компанії спочатку отримують «незароблені» страхові премії і лише через деякий час можуть здійснювати страхові виплати. Таким чином, страховики мають змогу розпоряджатися акумульованими коштами клієнтів під час дії страхового договору. При чому враховуючи довгостроковість страхових продуктів лайфових страховиків, вони можуть здійснювати більш довготривалі вкладення ніж ризикові страховики, у яких термін дії договорів зазвичай всього 1 рік.

2. Недержавні пенсійні фонди – «фінансові установи, які мають статус неприбуткових організацій (непідприємницьких товариств), функціонують та провадять діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснюють пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду» [37]. Вони бувають:

- відкриті недержавні пенсійні фонди (охоплюють різних учасників, не залежно від місця роботи і її характеру),
- корпоративні недержавні пенсійні фонди (засновником виступає один чи кілька роботодавців).
- професійні недержавні пенсійні фонди (засновниками є об'єднання роботодавців, профспілки, а учасниками – фізичні особи, які пов'язані родом професійної діяльності).

Отож пенсійні фонди перетворюють фінансові активи та забезпечують виплату доходів після виходу громадян на пенсію. Ресурси недержавних пенсійних фондів формуються з постійних відрахувань із заробітної плати працівників, прибутку підприємств-платників, а також за рахунок прибутку від інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів. Із сформованих таким чином цільових фондів здійснюються пенсійні виплати клієнтам. Оскільки час виходу на пенсію заздалегідь відомий, то фондам просто спрогнозувати розміри запланованих пенсійних виплат. Це надає недержавним пенсійним фондам можливості для здійснення довгострокових надійних вкладень та досягнення вищої фінансової стійкості.

3. Фінансові компанії - фінансові установи, які відповідно до закону надають одну або ж кілька фінансових послуг і інформація про які внесена до відповідного державного реєстру.

Види фінансових послуг, які можуть надавати фінансові компанії:

- «1) надання коштів та банківських металів у кредит;
- 2) надання гарантій;
- 3) факторинг;
- 4) фінансовий лізинг;
- 5) торгівля валютними цінностями;
- 6) фінансові платіжні послуги з переказу коштів без відкриття рахунку та/або із здійснення еквайрингу платіжних інструментів» [42].

Кредитні продукти фінансових компаній переважно є короткостроковими і невеликими за обсягами. Тому їх активи доволі диверсифіковані, що зменшує

кредитні ризики і захищає інтереси вкладників. Кредити фінансових компаній сприяють прискоренню реалізації товарів і послуг, тому послуги таких компаній користуються значним попитом у розвинутих країнах. До фінансових компаній теж відносять лізингові та факторингові компанії, які також кредитують потреби власних клієнтів.

Лізингові компанії – фінансові установи, які здійснюють посередницьку діяльність стосовно надання в оренду майна (транспорт, обладнання чи інші рухомі засоби) на різних умовах лізингу: оперативного чи фінансового, прямого або ж зворотного, тощо. Особливістю діяльності лізингових компаній є те, що вони кредитують у товарній формі на довгостроковий період, що дуже зручно для позичальників. Нині лізингові компанії переважно залежать від банківського кредитування, витрати по лізингових платежах відносяться на витрати виробництва, що стимулює до використання лізингу товаровиробниками. Лізингові компанії в основному працюють у сільському господарстві, малому бізнесі, будівництві та промисловому виробництві.

Частину проблем, які пов'язані із фінансуванням діяльності суб'єктів господарювання, можуть вирішувати і факторингові компанії. Вони інкасують дебіторську заборгованість покупців і здійснюють специфічне короткострокове кредитування та посередницьку діяльність. Факторингові компанії найчастіше утворюються при банківських установах і користуються банківськими кредитами для здійснення власних операцій.

4. Кредитні спілки – неприбуткові фінансові установи, метою діяльності яких є фінансова взаємодопомога своїм членам, за рахунок об'єднання грошових внесків членів кредитних спілок або ж інших джерел. Ресурсна база кредитних спілок формується зі вступних та обов'язкових пайових внесків членів спілок, їх вкладів, а також банківських позичок. Мобілізовані таким чином кошти кредитні спілки розміщують у коротко- та середньострокові кредити своїм членам переважно під нижчі відсотки від банківських, оскільки за економічною суттю це неприбуткові установи, а «каси фінансової взаємодопомоги». Однак у нашій країні мало кредитних спілок працюють справді на неприбуткових засадах.

Головною відмінністю кредитних спілок, що вони надають фінансові послуги лише своїм членам, а тому поєднують інтереси вкладників і клієнтів.

5. Ломбарди - це «фінансові установи, які на підставі ліцензії мають право надавати фізичним особам фінансові послуги з надання коштів та банківських металів у кредит у вигляді ломбардних кредитів.

Ломбард має право надавати фізичним особам також такі фінансові послуги:

- 1) фінансові платіжні послуги з переказу коштів без відкриття рахунку та/або із здійснення еквайрингу платіжних інструментів;
- 2) торгівля валютними цінностями в готівковій формі» [42].

Виконуючи ці операції ломбарди сприяють поліпшенню функціонування фінансів домогосподарств. Речовий кредит бурхливо розвивається у нестійкі, перехідні економічні періоди, коли попередні господарські зв'язки розриваються, а нові ще не достатньо надійні. Основним видом застави є вироби з дорогоцінних металів і каміння та побутова техніка чи інше рухоме майно. Іншим напрямом діяльності ломбардів є операції зі зберігання цінностей своїх клієнтів за відповідну плату, а також продаж заставленого майна на комісійних умовах. Такі операції визначають специфіку організаційної структури ломбардів: окрім філій і відділень, крупні ломбарди можуть володіти складами і магазинами.

Деякі науковці до складу учасників небанківського фінансового сектору відносять довірчі товариства (фінансові установи, які здійснюють представницьку діяльність згідно договору, укладеного з довірцями майна стосовно реалізації їх прав власності) та інститути спільного інвестування (корпоративні чи пайові інвестиційні фонди, які здійснюють діяльність, пов'язану з об'єднанням грошових коштів інвесторів задля отримання прибутків від укладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права й нерухомість). Такий підхід є виправданим оскільки ці установи точно є фінансовими, а також не є банками, не впливають на кредитну емісію грошей. І

довірчі товариства й інститути спільного інвестування займають вузькоспеціалізовану нішу на ринку фінансових послуг.

Спільними рисами для усіх типів установ небанківського фінансового сектору є надання вузькоспеціалізованих фінансових послуг за рахунок акумуляції грошових коштів економічних суб'єктів та перетворення їх в інвестиційний капітал, який вкладається в економічний розвиток країни.

1.3 Роль небанківського фінансового сектору в економіці країни та головні чинники впливу на його розвиток

Установи небанківського фінансового сектору є важливим елементом фінансового ринку і в наступну чергу фінансової системи країни. Вони здійснюють вплив на різні сфери функціонування і розвиток країни, але головними є економічна та соціальна.

У межах економічної сфери впливу виділяють інвестиційну, фінансову складову, а також вплив на економічний розвиток галузей господарювання.

Інвестиційний вплив небанківського фінансового сектору на розвиток економіки держави є значним та незамінним. Економічне зростання в будь-якій країні світу ґрунтується на ефективній акумуляції й оптимальному розміщенні інвестиційних ресурсів. Подальше відновлення української економіки потребує значних інвестиційних ресурсів. У такій ситуації небанківські фінансові установи як визнані у світі інституційні інвестори демонструють свої головні переваги – інвестування у розвиток малого та середнього бізнесу, стартапів, які є драйверами подальшого економічного зростання. Установи небанківського фінансового сектору дають змогу населенню одержати дохід від власних заощаджень та підвищити рівень добробуту громадян сформувавши вагоме джерело внутрішнього інвестиційного ресурсу. Працюючи кожна у своїй ніші ці фінансові установи мають можливість, у власний спосіб, залучати кошти економічних суб'єктів і як будь-які інші фінансові посередники, вкладати їх у різні доступні напрямки інвестування.

Імплементуючи позитивний зарубіжний досвід, із поступовим розвитком фінансового ринку та зростанням обсягу фінансових ресурсів у економіці нашої країни, небанківський фінансовий сектор виконуватиме одне з основних завдань інвестиційної політики країни – формування сприятливого середовища для накопичення заощаджень фізичних осіб та господарюючих суб'єктів і їх на інвестиційний капітал для розвитку економіки країни.

Небанківський фінансовий сектор окрім інвестиційного здійснює і вагомий фінансовий вплив на розвиток, структуру, механізми функціонування, інструменти та засоби фінансового ринку країни. У пошуках надійних і прибуткових фінансових інструментів небанківські фінансові установи стимулюють розвиток фондового ринку.

Вплив на економічний розвиток галузей господарювання здійснюється при активній участі небанківських фінансових установ при поліпшенні поточного фінансового стану і можливих перспектив розвитку діючих підприємств та підприємців. Спрямування залучених небанківськими фінансовими установами ресурсів у перспективні сфери виробництва впливатиме і на структуру економіки країни в цілому. Активна конкуренція із банками дозволить здешевити інвестиційно-кредитні ресурси для підприємств, що підвищить їх можливості розширювати виробничі потужності за рахунок запозичених в установ небанківського фінансового сектору коштів на вигідніших умовах.

Не менш важливим є соціальний вплив небанківського фінансового сектору на державу. На даний час відбувається трансформація застарілих механізмів соціального захисту населення у нашій країні. Небанківський фінансовий сектор ефективно перерозподіляючи фінансові ресурси забезпечує додатковий страховий і соціальний захист через функціонування страхових компаній і недержавних пенсійних фондів, кредитні спілки – як каси фінансової взаємодопомоги свої членам дають змогу вирішувати актуальні проблеми у їх життєдіяльності. Отож небанківський фінансовий сектор здійснює позитивний вплив на покращення складної ситуації у системі пенсійного забезпечення й інших важливих соціальних напрямках розвитку держави.

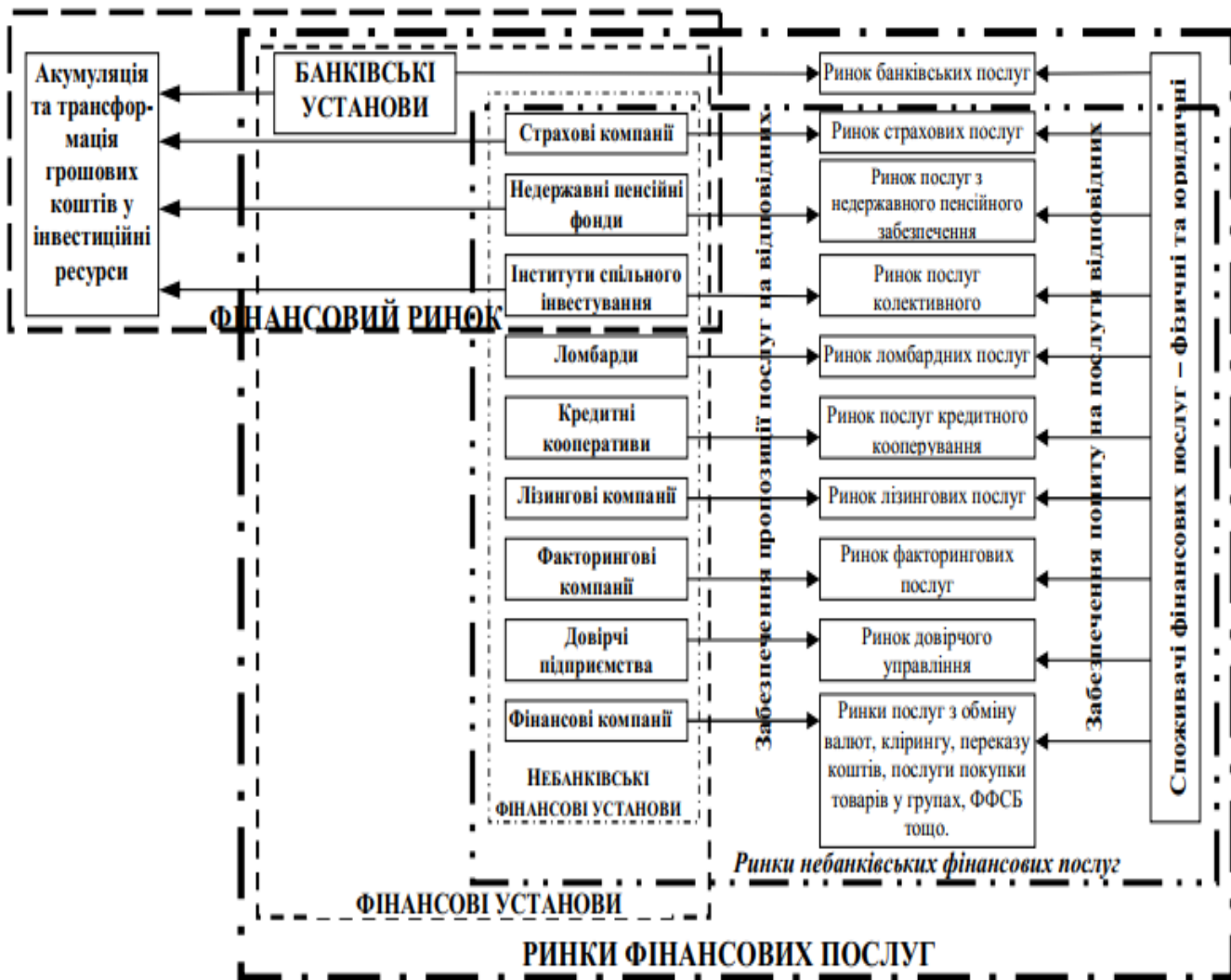

Рис 1.1. Місце небанківського фінансового сектору у функціонуванні ринку фінансових послуг і фінансового ринку країни [51]

Отже, враховуючи особливості у функціонуванні кожного окремого виду установ небанківського фінансового сектору вони здійснюють незамінний соціально-економічний вплив на розвиток країни в цілому та її економічних суб'єктів зокрема.

На поточний стан та особливості розвитку установ небанківського фінансового сектору впливають багато різноманітних чинників і факторів, згрупувати їх можна за різними ознаками, наведемо головні з них на Рис 1.2.

Рис. 1.2. Основні фактори впливу на функціонування ринків НФП [9]

Внутрішні чи ендогенні фактори є характеристиками небанківського фінансового сектору, їх внутрішнього середовища. «Ці фактори до певної міри є контрольованими з боку учасників ринків НФП. Вони визначаються результатом прийнятих управлінських рішень стосовно того, що необхідно зробити і хто відповідає за реалізацію цих рішень. Загрози, які генеруються внутрішнім середовищем, пов'язані, зазвичай, з неадекватною фінансово-економічною політикою небанківських фінансових установ, що призводить до неефективності в управлінні фінансами, а відтак – до зниження їх фінансової надійності та безпеки» [10].

Основні внутрішні чинники впливу на діяльність установ небанківського фінансового сектору:

1. Організаційна структура небанківських фінансових установ.
2. Пріоритетні вузькоспеціалізовані напрями діяльності (страхування, кредитування, пенсійний захист, об'єднання інвестиційних вкладень, тощо).
3. Стан фінансової безпеки установ небанківського фінансового сектору.

4. Рівень трансакційних витрат (витрат пов'язаних із взаємодією із зовнішнім середовищем, у т.ч. з метою уникнення відповідальності за порушення законодавства чи норм моралі).
5. Загальна стратегія і корпоративна культура всіх учасників.
6. Інформаційне забезпечення установ небанківського фінансового сектору.
7. Кваліфікація персоналу.

На зовнішні (екзогенні) фактори керівництво будь-якої установи не має прямого впливу, вони можуть мати як позитивний, так і негативний вплив (війна, природні катаклізми, тощо).

Зовнішні фактори впливу на небанківський фінансовий сектор включають:

- «економічні (низький рівень виробництва та збиткова діяльність підприємств важливих галузей економіки, низькі темпи росту доходів домогосподарств, зростання рівня безробіття, недостатня ліквідність та надійність фінансових інструментів, в які розміщено кошти НФУ, зловживання керівниками небанківських фінансових установ);
- соціальні (низька схильність та недовіра населення до послуг, що пропонують небанківські фінансові установи);
- демографічні (скорочення чисельності населення і зниження попиту населення на ці послуги);
- політичні (невизначеність політичного курсу держави, частість зміни влади і непослідовність її дій);
- фінансові (різкі коливання відсоткових ставок, інфляційні очікування, девальвація національної валюти, мінливість податкової політики, відсутність надійних інструментів вкладення коштів)» [3, с. 530].

Важливими факторами, які не здійснюють безпосередній вплив на функціонування небанківського фінансового сектору, але які варто обов'язково врахувати, є: НТП, соціокультурні стан розвитку країни, глобалізаційні тенденції.

За строком дії, чинники впливу діляться на короткотермінові (вплив відбувається терміном до 1 року); середньотермінові (1-3 роки) та довготермінові (більше 3 років).

Чіткий розподіл чинників впливу на стан функціонування і розвитку небанківського фінансового сектору дозволяє систематизувати і завчасно виявляти перепони на шляху до його сталого розвитку.

Висновки до Розділу 1

В економічній літературі є багато трактувань термінів «небанківська фінансова установа» та «небанківський фінансовий сектор». У базових законах України, які регулюють діяльність небанківських фінансових установ та загалом небанківського фінансового сектору взагалі немає визначення поняття «небанківська фінансова установа», що спричиняє багато наукових непорозумінь та практичних особливостей використання цієї дефініції.

При узагальненні визначення категорії «небанківська фінансова установа» виокремлено наступні підходи - небанківська фінансова установа як: спеціалізований фінансовий посередник, професійний учасник фінансового ринку, конкурент банкам, «майже банк», складова кредитної системи.

Небанківська фінансова установа – це суб'єкт економічних відносин, що є спеціалізованим посередником на ринку фінансових послуг, який внесено до відповідного державного реєстру та надає фінансові послуги інвестиційного, депозитного, кредитного, страхового чи іншого посередницького характеру, акумулює й інвестування тимчасово вільних грошові ресурси інших економічних суб'єктів задля досягнення економічного або ж іншого ефекту.

Небанківський фінансовий сектор є сукупністю небанківських фінансових установ у їх взаємозв'язку та взаємодії, які функціонують у межах фінансового сектору країни у відповідний історичний проміжок часу.

Загальні і спеціальні функції діяльності установ небанківського фінансового сектору, високий рівень потенційної доходності вкладень,

забезпечують сприятливі умови в конкурентній боротьбі із банками за потенційних клієнтів, а також характеризує їх перспективність у напрямку підвищення рівня фінансової інклюзії на ринку.

Існує багато підходів стосовно класифікації установ небанківського фінансового сектору, їх можна розподілити за різними класифікаційними ознаками. Основним є розподіл за функціоналом та нішею на ринку фінансових послуг: страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, лізингові компанії, фінансові компанії (факторингові, форфейтингові), ломбарди та кредитні спілки. Деякі науковці до складу учасників небанківського фінансового сектору також відносять довірчі товариства та інститути спільного інвестування.

У межах економічної сфери впливу виділяють інвестиційну, фінансову складову, а також вплив на економічний розвиток галузей господарювання. Спільними рисами для усіх типів установ небанківського фінансового сектору є надання вузькоспеціалізованих фінансових послуг за рахунок акумуляції грошових коштів економічних суб'єктів та перетворення їх в інвестиційний капітал, який вкладається в економічний розвиток країни.

На поточний стан та особливості розвитку установ небанківського фінансового сектору впливають багато різноманітних чинників. Основні внутрішні чинники впливу на діяльність установ небанківського фінансового сектору: їх організаційна структура, пріоритетні вузькоспеціалізовані напрями діяльності, стан фінансової безпеки установ небанківського фінансового сектору, рівень трансакційних витрат, загальна стратегія і корпоративна культура всіх учасників, інформаційне забезпечення установ небанківського фінансового сектору та кваліфікація персоналу. Зовнішні фактори впливу на небанківський фінансовий сектор включають такі групи: економічні, соціальні, демографічні, політичні, фінансові, тощо.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НЕБАНКІВСЬКОГО ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

2.1 Еволюція українського небанківського фінансового сектору

Системний розвиток небанківського фінансового сектору на теренах сучасної України був розпочатий ще наприкінці XVI століття, коли територія нашої держави була розподілена між двома імперіями: російською і Австро-Угорською. Відповідно саме територіально-політичний фактор і здійснював головний вплив на еволюцію небанківського фінансового сектора України на ранніх етапах його формування і розвитку.

На територіях України, які входили на той час до складу Австро-Угорської імперії на кінець XVI ст. – початок XVIII ст., було організовано каси милосердя (тогочасні ломбарди) при різних релігійних закладах (церквах і братствах). У кінці XVIII ст. на іншій території нашої країни утворювались “Приказы общественного призрения” задля управління і розвитку притулків, а також установ народної освіти. З метою збільшення фінансування їм дозволялося приймати вклади на зберігання, а також надавати позички під заставу нерухомості і державні цінні папери. На той час небанківські фінансові установи були допоміжним засобом задоволення додаткової потреби дворян і поміщиків у залучених фінансових ресурсах цими спеціалізованими фінансовими установами.

Із початком XIX ст. активно розпочали створюватись різноманітні фінансові установи. Так у 1800 році в Одесі було відкрито перший ломбард, а в 1806 році почали працювати облікові контори, які надавали позики під заставу векселів. У 1863 році в Полтаві було започатковано Перше товариство взаємного страхування від вогню, а на території західної України у Львові - в 1892 році «Дністер» і у Чернівцях - в 1911 році. На території західної України на початку XIX століття починають надавати страхові послуги страхові брокери “Ллойду”.

Ощадні каси почали системно працювати з 1842 року. Необхідність появи небанківських фінансових установ на цьому етапі зумовлена тим, що банкам не було вигідно надавати дрібні кредити простим робітникам і селянам через низьку прибутковість, а залучені ними ресурси використовувалися переважно на державні потреби й розвиток індустріального виробництва. А також появою нових фінансових потреб населення у страховому захисті й взаємній фінансовій підтримці.

В 1866-1870 роках було сформовано Державну мережу ломбардів, розпочато роботу товариств взаємного кредиту і позичково-ощадних товариств. На Полтавщині в 1869 році започатковано перший кредитний кооператив. А також з середини ХІХ ст. на території сіл західної України утворено нестатутні економічні підприємства - «шпихлірі, позичкові каси, торговельні крамниці» [7]), які надавали іпотечні кредити. В 1860 році відкрито ощадно-позичкове товариство та у 1874 році в Львові започатковано першу кредитну спілку. На цьому етапі історичного розвитку утворилися перші ломбарди (переважно на акціонерних засадах), страхові компанії, кредитні спілки й інші небанківські фінансові установи, діяльність яких максимально наближалася до нинішніх аналогічних установ.

Із 1917-1919 років було докорінно змінено основи та принципи функціонування усіх фінансових посередників, у тому числі й небанківських фінансових установ. Діяльність усіх приватних ломбардів, страховиків, кредитних спілок місцевого та регіонального значення була зупинена. Засновано загальнодержавні страхові компанії (з 1925 року функціонувало Головне управління державного страхування, а з 1947 - Управління іноземного державного страхування), державні ощадні каси, державні ломбарди, які працювали на некомерційних засадах і прибуток від своєї діяльності перераховували до бюджету. Відбувалася цілковита централізація функціонування усіх небанківських фінансових установ, підзвітність і підпорядкування державним органам влади, знищення сформованої мережі небанківських фінансових установ на місцевих і регіональних рівнях. У наслідок

такої роботи на некомерційних засадах деформувалася вплив небанківських фінансових установ на економіку країни, а також втратилась фінансова культура й довіра споживачів фінансових послуг, а також і розуміння їх необхідності у своїй життєдіяльності в межах соціалістичної ідеології. Цей етап еволюції тривав аж до 1991 року і негативно відобразився на можливостях розвитку і функціонуванні небанківського фінансового сектору на ринкових засадах.

У фінансовій системі нашої країни того часу основну роль відігравали переважно банки, які комплексно використовували при організації командно-адміністративної моделі управління економікою. В рамках тієї моделі акумуляція, розподіл і перерозподіл ресурсів здійснювалися переважно через банківські установи та бюджети. Хоча банки теж у недостатньому обсязі реалізовували можливості фінансового посередництва за таких умов.

Із отриманням нашою країною незалежності інституційний розвиток небанківського фінансового сектору регулювався і контролювався різними органами державної влади. При дослідженні нормативно-правових особливостей еволюції і сучасного стану функціонування установ небанківського фінансового сектору варто дослідити особливості його державного регулювання, виділивши п'ять основних етапів:

Етап 1 - відсутність системного регулювання функціонування небанківського фінансового сектору (1991-1993 рр.). На цьому етапі не було створено центральної державної структури чи відповідного уповноваженого державного органу регулювання установ небанківського фінансового сектору. Установи небанківського фінансового сектору розвивалися спонтанно під впливом стрімкого розвитку ринкових засад і розриву усталених економічних зв'язків між колишніми економічними контрагентами, сформувалася недовіра населення до функціонування учасників ринку небанківських фінансових послуг. Зокрема через невиконання взятих попередньо зобов'язань Держстраху за укладеними страховими договорами. "Укрдержстрах" акціонується і перетворюється на АТ "Оранта" з переходом на ринкові умови функціонування. Виникають перші приватні страхові компанії, які утворюються у формі

кооперативів, активізується їх операційна й інвестиційна діяльність. Ухвалено Декрет Кабінету міністрів України “Про страхування”, який став першим законодавчим актом у регулюванні страхової справи, де на законодавчому рівні було встановлено мінімальний розмір статутного капіталу для страхових компаній. У 1992 році було засновано першу саморегульовану організацію на вітчизняному страховому ринку — Лігу страхових організацій України (ЛСОУ). Затверджено також і Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні, яке розпочало правове регулювання ринку кредитної кооперації та визначило законодавчі основи їх функціонування.

Етап 2 - початок комплексного регулювання функціонування установ небанківського фінансового сектору (1993 - 2003 рр.). Із 1993 року діяльність українських страхових компаній починає регулювати Укрстрахнагляд. Вже у 1999 р. Департамент фінансових установ та ринків Мінфіну забирає ці регулюючі функції у Укрстрахнагляду. Інституційне регулювання функціонування кредитних спілок виконувала заснована у 1994 році Національна асоціація кредитних спілок України (НАКСУ), що є саморегульованою організацією. Центральної державної структури, яка б здійснювала комплексне регулювання і контроль функціонування небанківського фінансового сектору не було. На загальнодержавному рівні забезпечувалася постійна фінансово-економічна оцінка діяльності НАКСУ задля узагальненого регулювання діяльності кредитних спілок.

«Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) була утворена 12 червня 1995 року з метою комплексного правового врегулювання відносин, що виникають на ринку цінних паперів, забезпечення захисту інтересів громадян України та держави, запобігання зловживанням та порушенням у цій сфері» [6].

У 1996 році було ухвалено перший базовий Закон України “Про страхування”, який диференціював види страхування і затвердив зростання вимог щодо мінімального розміру статутного капіталу українських страхових компаній. Відповідно кількість страхових компаній істотно зменшилася через

елімінування недобросовісних суб'єктів і страховиків, які не змогли докапіталізуватися згідно до нового законодавства. На цьому етапі в Україні починали активно формуватися філії іноземних страховиків. Небанківський фінансовий сектор поступово очистився також і від значної кількості неплатоспроможних і неефективних кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, які функціонували під виглядом трастових компаній.

«Вперше в історії України розроблено та прийнято Програму розвитку вітчизняного страхового ринку на період 1998 - 2000 рр. У 2001 році ухвалено зміни до Закону України “Про страхування” та затверджено комплексну Програму розвитку страхового ринку на період 2001 - 2004 рр.» [6; 7].

Саме на цьому етапі сформувалося комплексне структуроване бачення функціонування небанківського фінансового сектору країни та розпочинається відкриття вітчизняного небанківського ринку для іноземних учасників.

Етап 3 - поглиблення і прискорення структурного державного регулювання діяльності установ небанківського фінансового сектору (2003 - 2010 рр.).

«У 2003 році створено Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України (Держфінпослуг) – центральний орган державного регулювання, сформована функціональна структура органу та територіальних управлінь» [6; 7]. Головними завдання Держфінпослуг були: формування державної політики і надання пропозицій у сфері надання небанківських фінансових послуг та їх реалізація; реалізація концепції розвитку ринків небанківських фінансових послуг, а також комплексне розв'язання проблем, які пов'язані з їх діяльністю; здійснення заходів державного регулювання і контролю у відповідній сфері; «здійснення захисту прав та інтересів споживачів на ринках фінансових послуг; забезпечення сприяння інтегруванню вітчизняної системи НФУ в європейський та світовий фінансові ринки» [6].

Держфінпослуг створив і вів єдиний Державний реєстр фінансових установ, ухвалено законодавство щодо механізму й порядку ліцензування установ небанківського фінансового сектору. Усі працюючі установи були перереєстровані відповідно до оновленого законодавства, запроваджено форми

їх звітності, уведено комплекс критеріїв і нормативів діяльності для небанківських фінансових установ. Розпочато роботу у сфері боротьби з відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом через небанківський фінансовий сектор. У 2006 році було затверджено Концепцію кредитної кооперації в Україні. На цьому етапі продовжувалося масове очищення небанківського фінансового сектору від неплатоспроможних і схемних учасників, посилювалася інспекційна й контрольо-ревізійна робота Держфінпослуг.

Етап 4 - етап подальшого розвитку і вдосконалення системи державного регулювання небанківського фінансового сектору (2011 - 2020 рр.).

«У 2011 році створено Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) – державний орган регулювання ринку небанківських фінансових послуг, що підпорядковувався Президенту та звітував перед ВРУ» [6; 7].

Основними завданнями Нацкомфінпослуг стали: розробка і реалізація стратегічних й тактичних заходів у сфері функціонування і розвитку небанківського фінансового сектору; нагляд і контроль за роботою небанківських фінансових установ; застосування заходів впливу з метою недопущення і / або припинення порушень законодавства та зловживань задля захисту прав споживачів фінансових послуг; координація роботи з іншими регулюючими державними органами.

«У 2015 році відбувся плановий перехід страховиків на змішану систему нарахування та сплати податку на прибуток, а також затвердження умови щодо обов'язкової сплати податку на прибуток кредитними спілками» [38].

Було прийнято Комплексну програму розвитку фінансової системи України до 2020 року, що урегулювало та стимулювало діяльність усіх учасників небанківського фінансового сектору.

Етап 5 – новітній етап трансформації державного регулювання на ринку фінансових послуг та перехід до утворення державного мегарегулятора на базі Національного банку України (2020 р. - до сьогоднішнього часу).

30 червня 2020 року було припинено повноваження Нацкомфінпослуг і з 1 липня 2020 року згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» [32] функції регулювання й контролю за функціонуванням установ небанківського фінансового сектору розподілили між НБУ і НКЦПФР [35; 36]. НБУ, окрім банків, почав регулювати діяльність страхових, фінансових, лізингових компаній, кредитних спілок і ломбардів, а НКЦПФР, окрім інвестиційних фондів – недержавних пенсійних фондів, фондів фінансування будівництва. Цей закон сформував можливості для збалансованого і системного підходу в регулюванні задля підвищення ефективності розвитку небанківського фінансового сектору, за міжнародними стандартами, дотриманню оновлених фінансово-економічних нормативів діяльності небанківських фінансових установ, зменшенню корупції і зловживань у процесі регулювання небанківського фінансового сектору (дод. Б).

Отже, еволюція небанківського фінансового сектору України має довготривалу історію. Головні етапи його розвитку були пов'язані із територіально-політичним устроєм і структурними змінами в економіці України до часу проголошення незалежності. Найбільш негативний вплив у розвитку небанківського сектору здійснила радянська епоха, яка призвела до значного скорочення його економічної ролі та стала основою подальших негативних структурних явищ. Зокрема: масова недовіра до діяльності небанківських фінансових установ через їх масові банкрутства та схемну діяльність. Державне регулювання небанківського фінансового сектору України після проголошення незалежності трансформувалось від етапу повної його відсутності до етапу комплексної реалізації під егідою НБУ і НКЦПФР, головними завданнями яких, стали комплексна зміна нормативно-правових основ функціонування та формування необхідних умов задля ефективного розвитку небанківського фінансового сектору України.

2.2 Аналіз нинішніх тенденцій функціонування установ небанківського фінансового сектору України

Небанківський фінансовий сектор України перебуває у складних умовах зовнішніх викликів та загроз, більшість небанківських фінансових установ перейшли із екстенсивного типу розвитку в інтенсивний. Оскільки при зменшенні кількісного складу більшості фактично діючих установ не зменшується обсяг фінансових послуг, які ними надаються, якщо не порівнювати базові показники їх діяльності у динаміці із врахуванням зміни курсу національної валюти. Насамперед необхідно зазначити, що в Україні кількість зареєстрованих небанківських фінансових установ значно перевищує кількість банківських (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка кількості банків та установ небанківського фінансового сектору у 2019-2023 рр. [27, 28]

	31.12. 2019	31.12. 2020	31.12. 2021	31.12. 2022	31.03. 2023	30.06. 2023
Банки	75	73	71	67	65	65
Страхові компанії	233	210	155	128	122	115
Фінансові компанії	986	960	922	760	682	629
Юридичні особи-лізингодавці	157	146	137	98	89	82
Кредитні спілки	337	322	278	162	157	151
Ломбарди	324	302	261	183	171	164
Недержавні пенсійні фонди	65	64	63	63	63	63

Український фінансовий ринок укрупнився, за останні 4,5 роки; кількість зареєстрованих страховиків зменшилась удвічі (на 118 компаній), фінансових компаній - на 357 установ, юридичних осіб-лізингодавців також майже вдвічі (на 75 осіб), кредитних спілок, більш як вдвічі – на 186 установ, як і ломбардів – на 160 установ, лише кількість зареєстрованих недержавних пенсійних фондів залишилась майже незмінною зменшившись усього на 2 фонди. Отож найбільш чутливими до нинішнього кризового середовища виявились страхові компанії,

кредитні спілки та ломбарди. Ринок переважно покинули дрібні, не зовсім чесно і відкрито працюючі установи чи ті, які мали певні зв'язки з країною-агресором.

Попри таке різке кількісне зменшення установ небанківського фінансового сектору, їх активи все ж таки зростали, однак у порівнянні з активами банків їх активи досить мізерні (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка активів установ українського фінансового сектору,
млрд грн [27,28]

	31.12. 2019	31.12. 2020	31.12. 2021	31.12. 2022	31.03. 2023	30.06. 2023	Приріст
Банки	1 493,3	1 822,8	2 053,2	2 353,9	2 427,2	2 562,1	1068,8
Страхові компанії	63,9	64,9	64,7	70,3	70,5	70,8	6,9
Кредитні спілки	2,5	2,3	2,3	1,4	1,4	1,4	-1,1
Фінансові компанії	162,2	186,6	216,4	244,0	259,3	236,7	74,5
Ломбарди	4,3	3,9	4,3	4,1	4,3	4,5	- 0,2
Недержавні пенсійні фонди	3,1	3,6	3,9	4,1	4,2	4,5	1,4

Як ми бачимо з цієї таблиці майже всі фінансові установи в Україні за останній час суттєво збільшили власні активи (окрім кредитних спілок та ломбардів). Найбільшими активами у структурі українського небанківського сектору володіють фінансові та страхові компанії, хоча й вони у десять разів менші від активів банків.

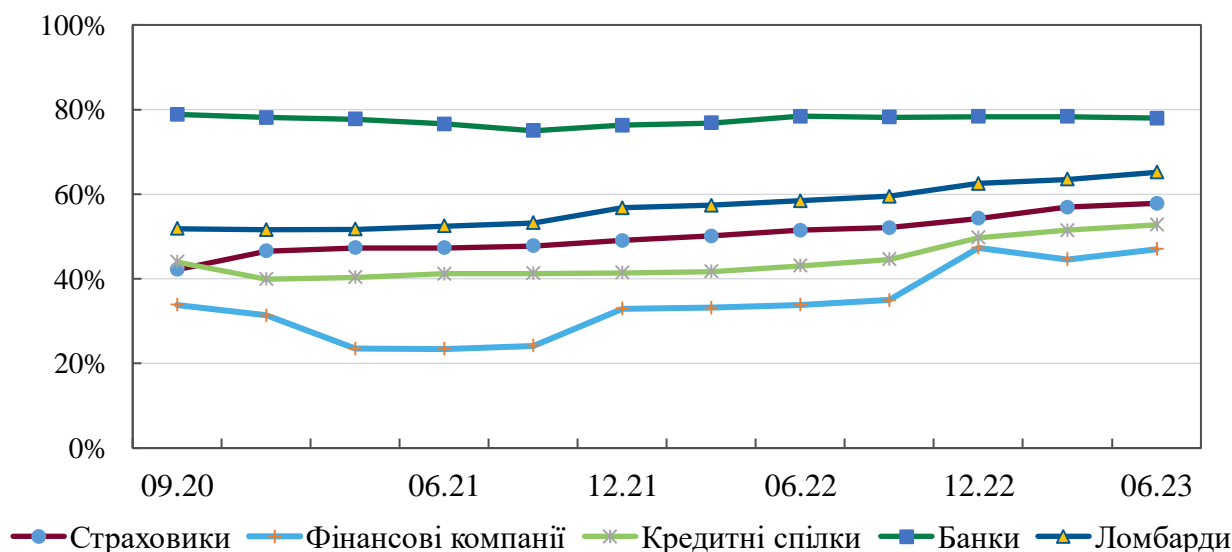

Рис. 2.1 Частка активів десяти найбільших установ у сегментах [27]

При дослідженні частини активів, які сформували десять найбільших установ у кожному з сегментів, ми відмітили, що у 2023 році 10 найбільших банків мають 78% усіх активів банківського сектору, 10 крупніших ломбардів сформували 65% активів усіх ломбардів, 10 найбільших страховиків мають 58% активів страхового сегменту, 10 кредитних спілок – 53% і 10 фінансових компаній – 47% власного сегменту.

Загальний огляд динаміки кількості і активів українського небанківського фінансового сектору підтверджує факт поступового пристосування його установ до нових умов функціонування під егідою НБУ, а також домінування фінансових і страхових компаній у розрізі сформованих активів.

З метою більш поглибленого аналізу результатів діяльності небанківського фінансового сектору дослідимо основні показники діяльності видів небанківських фінансових установ.

Розпочнемо з аналізу основних показників діяльності фінансових компаній, які переважають і в чисельності, і в обсязі активів серед небанківських фінансових установ.

Таблиця 2.3

Основні показники діяльності фінансових компаній, млн грн [27]

Показники	2019	2020	2021	2022	II кв 2023	Приріст
Кількість зареєстрованих фінансових компаній, од	986	960	935	760	629	-357
Активи фінансових компаній	162 197,0	182 130,2	216 405,8	243 996,6	236 743,4	74 546,4
Власний капітал	26 739,2	24 750,6	44 150,2	69 354,0	70 921,7	44 182,5
Обсяг наданих фін. послуг фінансовими компаніями, за звітний період, із них:	148 124,2	264 353,8	291 268,4	283 264,2	186 798,8	38 674,6
залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо їх повернення	1 882,6	105,5	3 835,1	124,3	63,7	-1 818,9
надання гарантій (і поручительств)	2 433,3	559,0	14 262,8	749,6	203,1	-2 230,2
надання коштів у позику, у тому числі й на умовах фін. кредиту	79 176,2	28 074,0	42 037,9	18 809,6	23 567,0	-55609,2
надання послуг із факторингу	56 469,4	23 285,3	29 357,2	15 056,3	15 748,6	-40720,8
надання послуг із фін. лізингу	1 596,9	508,3	229,2	46,4	116,4	-1 480,5
торгівля валют. цінностями	Н.д.	70 567,5	59 006,0	97 967,5	108 460,2	108460,2
переказ коштів	Н.д.	141 254,1	142 540,2	150 510,4	38 639,8	38 639,8

Попри те, що кількість фінансових компаній за останні 4,5 роки зменшилась на 357 одиниць, їх загальні активи зросли на 74,5 млрд грн, власний капітал - на 44, 2 млрд грн, а обсяг наданих фінансових послуг – на 38,7 млрд грн. Українські фінансові компанії займають відчутну нішу на фінансовому ринку нашої країни, надаючи комплекс фінансових послуг клієнтам, які з певних причин не мають можливості або ж бажання обслуговуватись у банках. У певній мірі фінансові компанії успішно конкурують з банками, надаючи власні фінансові послуги, зокрема переважають такі фінансові послуги: торгівля валютними цінностями, переказ коштів, надання коштів у позику, у тому числі й на умовах фінансового кредиту і надання послуг із факторингу.

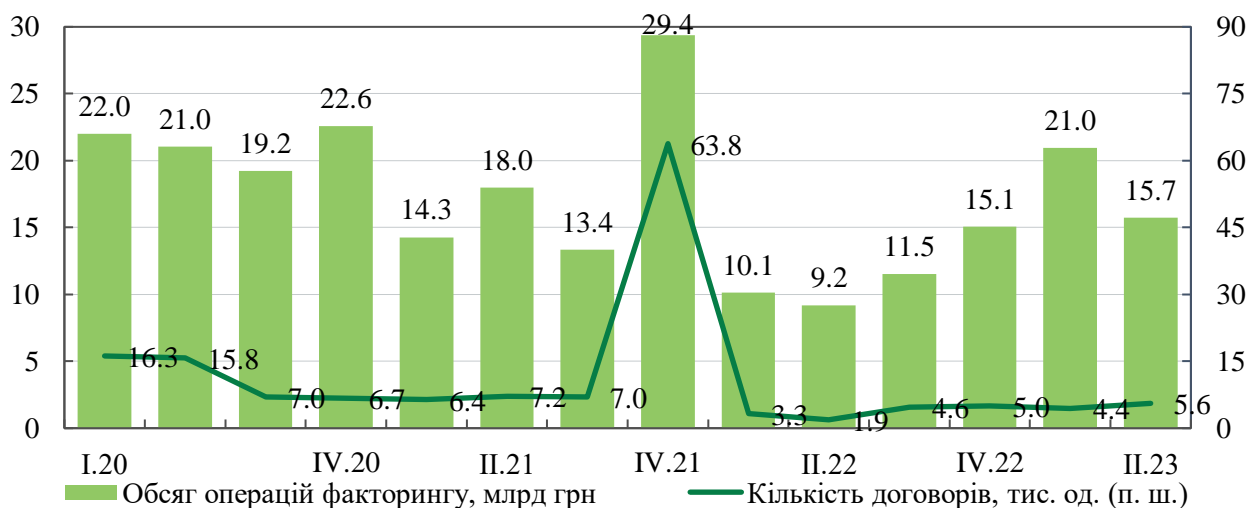

Рис 2.2 Обсяг та кількість договорів факторингу укладених фінансовими компаніями за 2020-2023 рр. [27]

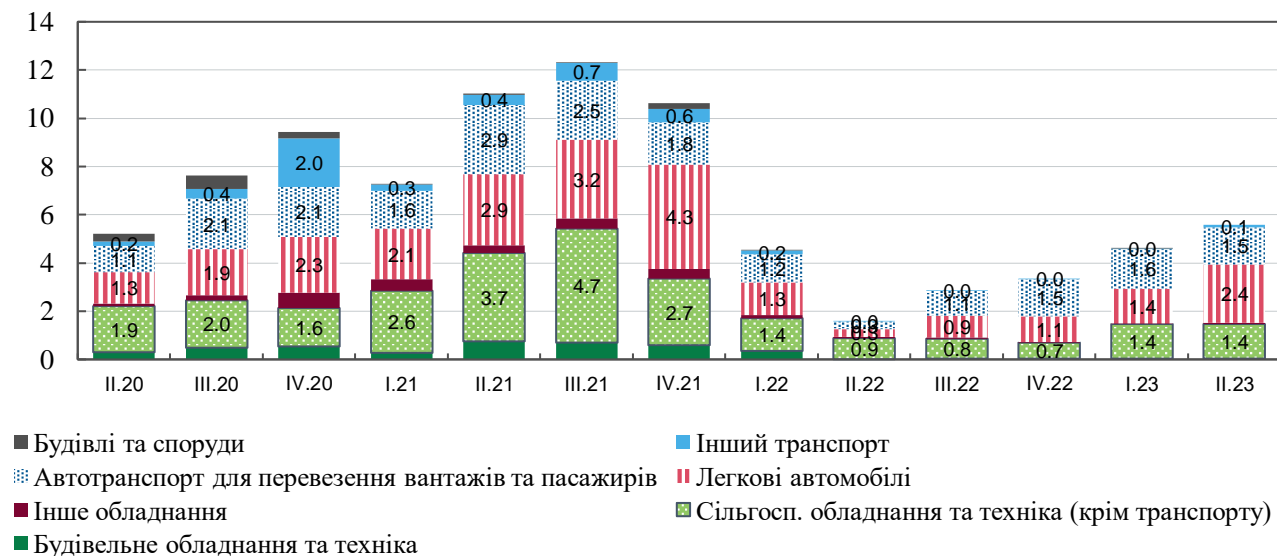

Рис 2.3 Обсяги договорів фінансового лізингу за обладнанням, млрд грн [27]

Як ми бачимо з рисунку 2.2 найбільше договорів з факторингу укладалося фінансовими компаніями у 4 кварталі 2021 року, надалі їх кількість і обсяг різко впали, а тепер поступово відновлюються.

За видами обладнання договори фінансового лізингу досить різноманітні, найбільше переважають у 2023 році: легкові автомобілі - 2,4 млрд грн, автотранспорт для перевезення вантажів і пасажирів – 1,5 млрд грн і сільськогосподарське обладнання і техніка (крім транспорту) – 1,4 млрд грн. До початку широкомасштабного вторгнення обсяги договорів фінансового лізингу фінансових компаній були значно більшими, однак за таким же обладнанням.

Важливими незамінними фінансовими установами небанківського фінансового сектору України, які займають значну частку є страхові компанії.

Таблиця 2.4

Динаміка основних показників функціонування українських страховиків за 2018- 2022 рр. [27]

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	приріст
Кількість зареєстрованих страхових компаній, на кінець періоду, одиниць, із них:	281	233	210	155	128	-153
компанії зі страхування життя	30	23	20	13	12	-18
Активи за балансом, млн грн	63 493,3	63 866,8	64 920,2	64 209,2	70 298,3	6 805
Обсяги сплачених статутних капіталів СК, млн грн	12 636,6	11 066,1	9 748,1	7 923,7	6 716,8	-5 919,8
Сформовані страхові резерви, млн грн	26 975,6	29 558,8	34 193,0	36 555,7	41 000,6	14 025
Валові страхові премії, млн грн	49 367,5	53 001,2	45 175,9	49 708,0	39 661,8	-9 795,7
Валові страхові виплати, млн грн	12 863,4	14 338,3	14 853,6	17 958,3	13 001,4	138
Рівень валових страхових виплат, %	26,1	27,1	32,9	36,1	32,8	6,7
Обсяг стр. платежів сплачених перестраховикам, млн грн	17 940,7	16 713,4	8 487,4	8 623,0	4 250,7	-13 690

За останні 5 років ми спостерігаємо різке зменшення кількості працюючих в Україні страховиків, майже вдвічі як ризикових, так і лайфових, що спричинило і зменшення обсягів сплачених статутних капіталів, проте обсяги сформованих

активів страховиків зростали. Отже, залишилися працювати крупні і стабільні компанії. Негативною тенденцією стало різке зменшення обсягів валових премій і валових витрат у 2022 році, що зумовлено переважно наслідками військових дій. Зменшився також обсяг страхових платежів, які сплачуються перестраховикам, тобто первинні страхові компанії все більше страхових ризиків залишили у власному страховому портфелі, не використовуючи механізми перестрашування для зменшення власних ризиків.

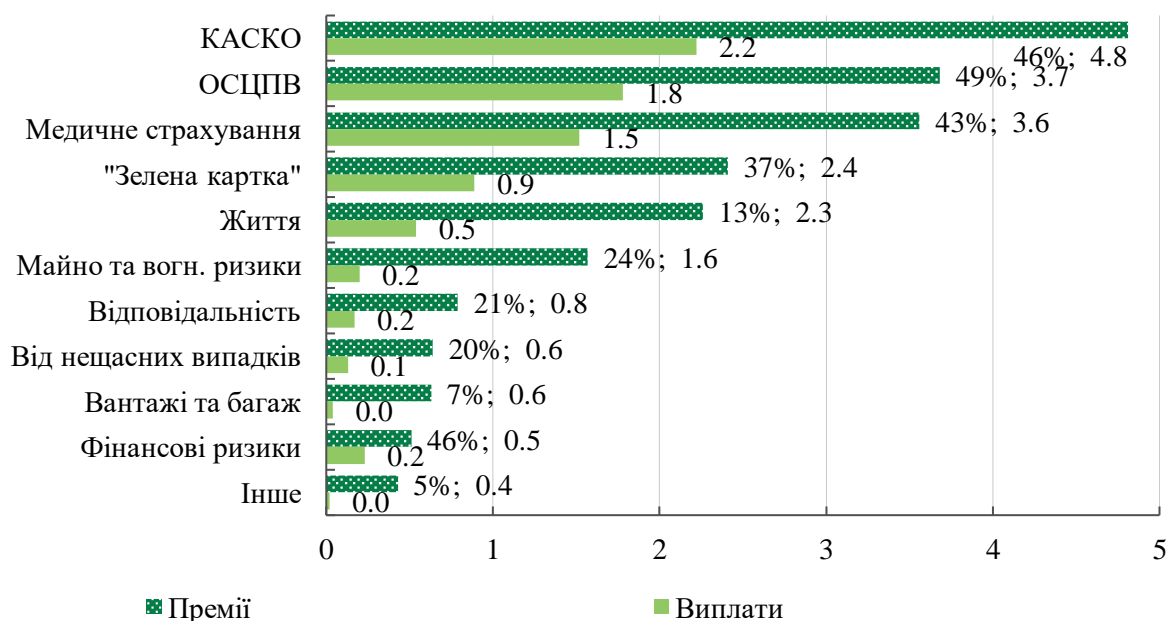

Рис. 2.4. Страхові премії, рівень виплат та виплати за найпоширенішими видами страхування за II квартал 2023 року, %, млрд грн [27]

Найпоширенішими в Україні є такі види страхування у 2023 році: КАСКО, ОСЦПВ, медичне страхування, «зелена карта», страхування життя, страхування майна та вогневих ризиків, страхування відповідальності. При чому для страховиків найбільш збитковими є: ОСЦПВ, КАСКО, страхування фінансових ризиків, медичне страхування та «зелена карта».

Не дивлячись на складні ендогенні умови діяльності українських страховиків, більшість із них здійснюють свою діяльність прибутково, а отже зберігають можливості для подальшого розвитку.

Українські ломбарди теж значно зменшилися кількісно за останні роки (практично вдвічі), однак обсяг їх активів не зменшився. Проте всі інші основні показники діяльності ломбардів погіршуються з року в рік, а особливо негативною є динаміка сум наданих і погашених фінансових кредитів. А от середньозважена річна процентна ставка за кредитами стабільно зростає і приносить власникам ломбардів високі доходи.

Таблиця 2.5

Основні показники функціонування ломбардів України
у 2019-2023 роках, млн грн [27]

Показники	2019	2020	2021	2022	1 півріччя 2023	Приріст
Активи, на кінець періоду	4 265,1	3 866,8	3 034,3	4 101,0	4 540,1	275
Власний капітал, на кінець періоду	1 862,7	1 679,8	1 213,9	1 356,6	1 439,7	- 423
Сума наданих фінансових кредитів під заставу	18 178,5	16 571,0	11 909,3	10 239,8	6 654,1	-11524,4
Вартість майна, прийнятого в заставу, за період	21 156,4	18 951,1	13 836,6	11 521,1	7 282,6	-13873,8
Сума погашених фінансових кредитів, за період, із них:	17 840,8	16 629,9	11 709,2	10 375,0	6 280,4	-11560,4
погашено за рахунок майна, наданого в заставу	2 396,9	2 886,0	1 415,8	1 545,3	1 030,4	-1366,5
Сума нарахованих процентів за користування фін. кредитами, за період	3 234,1	3 314,2	2 425,1	2 224,2	1 427,8	-1806,3
Загальна сума отриманих доходів, за період	3 804,8	3 884,2	2 850,6	2 571,6	1 624,1	-2180,7
Загальна сума витрат, за період	3 649,1	3 754,2	2 740,9	2 717,0	1 557,6	-2091,5
Середньозважена річна процентна ставка за кредитами, %	215,2	229,0	289,6	332,7	326,1	110,9

70-80% всіх наданих ломбардами фінансових кредитів надаються під заставу виробів з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, а майже 20-26% кредитів - під заставу побутової техніки, тобто ломбарди для застави обирають найбільш ліквідне і затребуване майно. Основним джерелом доходів ломбардів є процентний дохід від наданих кредитів, а дохід від реалізації майна досить незначним. Серед витрат переважають інші витрати, які включають витрати, пов'язані з реалізацією та утриманням заставного майна.

Недержавні пенсійні фонди в Україні, ще не встигли завоювати значної частки небанківського фінансового сектору і довіри населення. Проте в умовах демографічної кризи і дефіцитності державного пенсійного фонду саме недержавні пенсійні фонди можуть відігравати важливу роль у забезпеченні гідної старості майбутнім пенсіонерам. Дослідимо основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні у 2018-2023 роках (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Показники функціонування недержавних пенсійних фондів України
за 2018-2023 роки [28]

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	1 півр 2023
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	68,8	77,1	87,8	95,5	96,1	96,3
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	855,3	874,6	883,0	890,7	887,8	886,5
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2 745,2	3 143,3	3 563,7	3 874,7	4 146,0	4 481,9
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	2 000,5	2 160,8	2 377,9	2 618,3	2 819,0	2 923,8
у тому числі:						
- від фізичних осіб	172,1	222,7	300,7	425,2	506,7	555,5
- від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3
- від юридичних осіб	1 827,7	1 937,3	2 075,5	2 192,4	2 299,6	2355,5
Пенсійні виплати, млн. грн.	809,9	947,4	1 107,4	1 287,2	1 461,1	1558,0
Кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати, тис. осіб	81,3	83,9	87,0	90,0	91,9	92,8
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	1 767,7	2 200,0	2 635,7	2 957,4	3 285,6	3 654,3
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	1 440,5	1 810,9	2 179,5	2 428,7	2 683,6	3 012,2
Сума витрат, що відшкодовуються зарахунок пенсійних активів, млн. грн.	327,2	389,1	456,1	528,7	602,0	642,2

Загальна вартість активів, кількість учасників фондів, обсяги пенсійних внесків і виплат поступово зростають. Станом на 30.06.2023 загальна кількість учасників недержавних пенсійних фондів становила 886,5 тис. осіб, з яких отримали/ отримують пенсійні виплати 92,8 тис. осіб (10,5% від загальної

кількості учасників). Переважну більшість учасників НПФ становили особи віком від 25 до 50 років, а саме 49,6%, та особи вікової групи від 50 до 60 років, що становили 25,2%. Хоча основна частина вкладників у недержавні пенсійні фонди фізичні особи (97,8%) переважну частину внесків здійснюють саме юридичні особи (80,6%), що свідчить про те, що стимулюють розвиток вітчизняного ринку недержавних пенсійних послуг підприємства, які відкривають пенсійні рахунки для своїх працівників, забезпечуючи їм і додатковий дохід у майбутньому, і соціальний захист.

Негативним явищем також є зростання суми витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, а також співвідношення цих витрат до вартості пенсійних активів. У структурі витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів у 2023 році переважають винагорода за надання послуг з управління активами фондів (53%) та витрати на оплату послуг з адміністрування фондів (32%) і як ми бачимо ці суми теж постійно зростають.

Станом на 30.06.2023 переважними напрямками інвестування пенсійних активів стали державні цінні папери (45,6%), грошові кошти на рахунках у банках (43,3% інвестованих активів), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (6,1%), об'єкти нерухомості (1,8%), дебіторська заборгованість (1,3%).

Українським недержавним пенсійним фондам варто активніше працювати у сфері залучення нових клієнтів, а також особливо ефективно й надійно інвестувати пенсійні активи, задля можливостей майбутньої виплати пенсійних коштів своїм учасникам.

Останні сім років ринок кредитної кооперації продовжував спадати: скорочувались як кількість зареєстрованих кредитних спілок та їхніх учасників, так і розмір активів. У цілому, на кінець першого півріччя 2023 року кількість кредитних спілок становила лише 18% від кількості пікового 2008 року, а їхні активи склали трохи менше 1,4 млрд грн на противагу більше як 6 млрд грн у 2008 році. Усі показники діяльності вітчизняних кредитних спілок різко зменшуються.

Таблиця 2.7

Головні показники функціонування українських кредитних спілок
за 2019-1 півріччя 2023 рр. млн грн [27]

Показник	2019	2020	2021	2022	I півріччя 2023
Кількість зареєстрованих кредитних спілок, одиниць	337	322	278	162	151
Кількість членів КС, тис. осіб, з них:	456,9	428,0	354,8	308,3	284,8
члени КС, які мають внески на депозитних рахунках	20,9	19,7	14,2	7,7	8,1
члени КС, які мають заборгованість за кредитами	115	97,2	78,3	48,6	44,5
Активи, з них:	2 502,5	2 317,0	2 279,0	1 449,1	1 393,3
Капітал	1 081,6	670,3	953,0	651,2	637,4
Дохід КС	923,6	1 065,8	912,8	558,1	233,2
Витрати КС	842,3	1 426,0	884,5	628,6	228,6
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	80,4	-382,5	1,0	-69,4	4,5
Кредити надані членам КС, на кінець періоду	2 502,5	2 378,3	1 974,1	1 270,0	1 293,4
Обсяг кредитів, наданих членам КС, за період	2 786,4	2 500,0	2 252,9	972,4	591,7
Внески членів КС на депозитні рахунки, на кінець періоду	1 208,6	1 428,7	1 149,0	644,8	595,8
Внески членів КС на депозитні рахунки, за період	2 071,2	1 921,0	1 622,6	726,2	312,7
Заборгованість за простроченими кредитами, наданими членам КС та кредитним спілкам	335,0	787,1	527,9	535,9	477,3

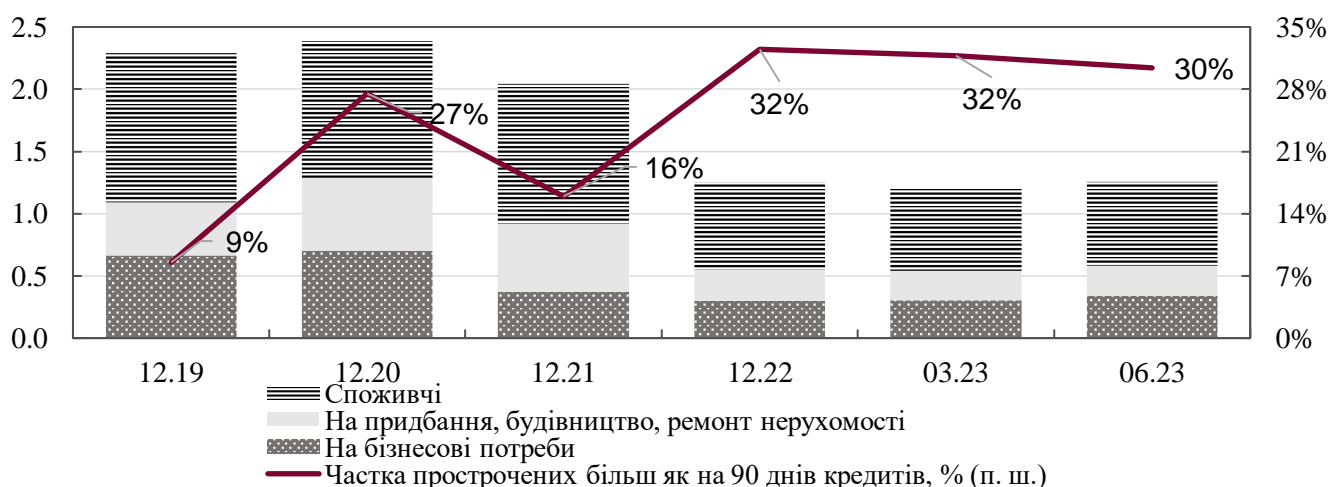

Рис. 2.5. Структура основної суми заборгованості за кредитами членів кредитних спілок, млрд грн [27]

Більшість кредитів, які надають кредитні спілки спрямовуються на споживчі і бізнесові потреби членів спілок. Діапазон середньозважених відсоткових ставок за кредитами, досить широкий, третина кредитних спілок надають кредити за ставками у межах 40-50% річних, а половина кредитних спілок – 30-50% річних.

Отже, найбільший спад серед усіх установ небанківського фінансового сектору продемонстрували саме кредитні спілки, які найбільше «відійшли» від економічної суті своєї роботи – фінансової взаємодопомоги своїм членам.

Небанківський фінансовий сектор України продовжує поступово розвиватися, найбільшу частку в ньому займають фінансові компанії, які конкурують з банками у багатьох напрямках своєї діяльності. Страхові компанії попри кількісне зменшення у загальному демонструють позитивні тенденції у своєму розвитку, збільшуючи обсяги активів та послуг, які вони надають. Ломбарди займають вузькоспеціалізовану нішу на ринку і тому навіть попри незначне зменшення показників їх діяльності, вони продовжуватимуть працювати, а от кредитні спілки не витримують конкуренцію банків, фінансових компаній і ломбардів та різко скорочують масштаби своєї діяльності. Рівень покриття недержавним пенсійним забезпеченням на разі залишається дуже низьким, учасниками недержавних пенсійних фондів є менше 1 млн осіб, що не дає змоги вирішувати проблеми майбутнього фінансування пенсійних виплат. Кожен сегмент небанківського фінансового сектору має власні проблеми, а тому їх визначення і подальше вирішення є важливими передумовами для їх майбутнього розвитку.

2.3 Актуальні проблеми сучасного стану розвитку вітчизняного небанківського фінансового сектору

Задля формування системних рішень у сфері підвищення ефективності роботи небанківського фінансового сектора України важливим завданням виступає визначення головних проблем цього елемента фінансової системи.

Комплекс існуючих проблем необхідно розділити за сферами виникнення і можливостями впливу на:

1. Внутрішні проблеми (ендогенні).
2. Зовнішні проблеми (екзогенні).

Основними внутрішніми проблемами небанківського фінансового сектору України, на які можна впливати і змінювати є:

- Дуже низький рівень довіри економічних агентів до фінансової системи і держави загалом, і до діяльності небанківських установ зокрема. Причинами цієї проблеми є: неповернення депозитів населення і невиконання зобов'язань Держстраху по полісах страхування життя після розпаду союзу; банкрутство багатьох “страхових компаній – бульбашок”, які масово і безконтрольно відкривались в незалежній Україні у другій половині 1990-х років; гучні банкрутства кредитних спілок, через які учасники втрачали власні заощадження [14; 23; 43]; негативний вплив фінансово-економічних криз; небажання офіційно «висвітлювати» гроші отримані від заробітків у тіньовій економіці.
- Відсутність будь-якої державної системи гарантування внесків клієнтів у небанківські фінансові установи. Механізм такого гарантування міг би забезпечити відновлення довіри учасників та сформував би надійну основу подальшого розвитку небанківського фінансового сектору. Зарубіжний досвід демонструє ефективність систем гарантування страхових виплат за договорами накопичувального довгострокового страхування життя, пенсійних внесків учасників недержавних пенсійних фондів і пайовиків кредитних спілок.
- Виявлення значної кількості небанківських фінансових установ, які не надавали і не планували надавати фінансові послуги тобто “псевдо-установ”, які часто навіть не знаходилися за місцем реєстрації або ж “фінансових пірамід”. Із 2020 року НБУ як офіційний державний регулюючий орган активно елімінує з фінансового ринку «сплячі», схемні та неплатоспроможні фінансові установи, які свідомо порушували

законодавство. Однак, повністю проблема діяльності різних форм “фінансових пірамід” є досі невирішеною.

- Незначна частка активів небанківського фінансового сектору України у структурі фінансової системи. Фінансова система нашої держави є “банківсько зорієнтованою”, тобто головну роль на фінансовому ринку відіграють банківські установи. Невеликий обсяг активів небанківських фінансових установ не дає можливості здійснювати реальний вплив на фінансовий ринок країни.
- Значний рівень асиметрії інформації у небанківському фінансовому секторі. Нерівномірність і викривлення інформації притаманні як для небанківських фінансових установ, так і для їх клієнтів. Що спричинює необ’єктивну оцінку фінансових ризиків, а також наслідків взаємодії учасників, що може призвести до погіршення фінансового стану однієї або ж обох сторін при співпраці.
- Службові зловживання працівників небанківських фінансових установ. Зокрема, шахрайство і маніпуляції під час оформлення страхових договорів чи фіксації страхових випадків, зумисне заниження вартості застави тощо. Нині, НБУ реалізує комплекс заходів щодо дотримання прав споживачів, висвітлення усієї інформації про позику й умови співпраці без застосування дрібного чи нечитабельного тексту; забороняє використання неправдивої реклами або ж інших маніпуляцій.
- Нерозвинутість інфраструктури небанківського фінансового сектору України. Фінансове консультування, страхове посередництво є мало розвинутими та непрозорими.
- Низький рівень покриття громадян послугами небанківських фінансових установ, внаслідок недовіри до їх діяльності, високих інфляційних ризиків, низького рівня доходів населення, фінансової безграмотності тощо.
- Недостатній рівень професіоналізму персоналу небанківських фінансових установ, унаслідок недосконалості і застарілості більшості освітніх програм, відсутності практичної зорієнтованості у підготовці майбутніх

- фахівців, невідповідної і застарілої матеріально-технічної бази закладів освіти, низького рівня оплати праці тощо.
- Недостатній рівень захисту прав споживачів небанківських фінансових установ. Українські суди завантажені великим обсягом справ у фінансовій сфері, а тому їх розгляд може тривати роками. Відсутність фінансового омбудсмена в нашій країні погіршує ситуацію.
 - Низький рівень транспарентності небанківських фінансових установ. Небанківська сфера є недостатньо відкритою у інформаційному плані, деякі установи маю по 2 сайти: один – для НБУ, а інший – для клієнтів, офіційні сайти ломбардів і кредитних спілок часто є незручними, застарілими і подають недостатній обсяг інформації.
 - Значний рівень концентрації небанківського фінансового сектору (рис. 2.1). В умовах коли 10 найбільших за розміром активів установ у своєму сегменті займають 45-55%, рівень конкуренції та якості фінансових послуг може сильно постраждати.
 - Діяльність у супереч економічної природи небанківських фінансових установ, наприклад, кредитні спілки досить часто не є касами взаємодопомоги, а кредитними установами з надвисокими відсотками для клієнтів, які з певних причин не обслуговуються в банках. Фінансові та інвестиційні компанії майже не інвестують в стартапи чи інноваційний бізнес, а заробляють на схемному фінансуванні.
 - Низький рівень регіональної поширеності небанківських фінансових установ. 80-85% установ небанківського сектору розміщена у Києві та Київській області, в інших регіонах працюють лише філії і відділення.
 - Переважаюча централізація у прийнятті рішень і розробці стратегій на рівні головних офісів фінансових установ, без участі регіональних відділень, навіть з дорадчим голосом.
- Проблеми, які виникли у зовнішньому середовищі функціонування установ небанківського фінансового сектору:

- Війна і нестабільність політичної ситуації. «Війна, соціально-політична та економічна криза, значні приховані інфляційні процеси, різке зменшення доходів населення України, спад у виробництві та відсутність упевненості у майбутньому негативно вплинули на діяльність усіх вітчизняних господарюючих суб'єктів, у тому числі й небанківських фінансових установ» [13]. Політична нестабільність спричинює негативний вплив на вітчизняну економіку, що унеможлиблює ефективний розвиток небанківських фінансових установ у середньостроковій і довгостроковій перспективі.

- Негативний вплив системних зовнішньоекономічних ризиків. Наслідки світових фінансово-економічних криз сприяють значному відтоку клієнтів установ небанківського фінансового сектору і падінню попиту на їх послуги. Фінансовий стан і ліквідність фінансових установ є дуже чутливими до зовнішньоекономічних впливів і багато установ збанкрутували, у результаті таких криз.

- Недостатній рівень розвитку українського фондового ринку, а також відсутність повноцінного доступу до світових фондових бірж. Наявні інвестиційні інструменти мають низький рівень ліквідності й якості, незначний обсяг операцій з ними не дає змоги використовувати інструменти фондового ринку України для диверсифікації активів й інвестиційної діяльності.

- Низький рівень фінансової грамотності українців, які часто не розуміють в чому суть роботи небанківських фінансових установ і яким чином їх послуги можна використовувати для задоволення своїх потреб.

- Соціальні проблеми: різке зниження платоспроможності населення, міграція й еміграція клієнтів небанківських фінансових установ, низький рівень довіри до професійних учасників небанківського фінансового сектору, схильність до шахрайських дій.

- Функціонально-технологічні проблеми: невеликий асортимент фінансових продуктів, тимчасова обмеженість можливостей обслуговування частини клієнтів, недостатній рівень технічної інноваційності при управлінні компанією та обслуговуванні клієнтів, асиметричність інформації та загрози її

несанкціонованого витоку, нерозвинутість інституціональної інфраструктури, нестача висококваліфікованих вузькоспеціалізованих фахівців, хакерські атаки, кібершахрайство, тощо.

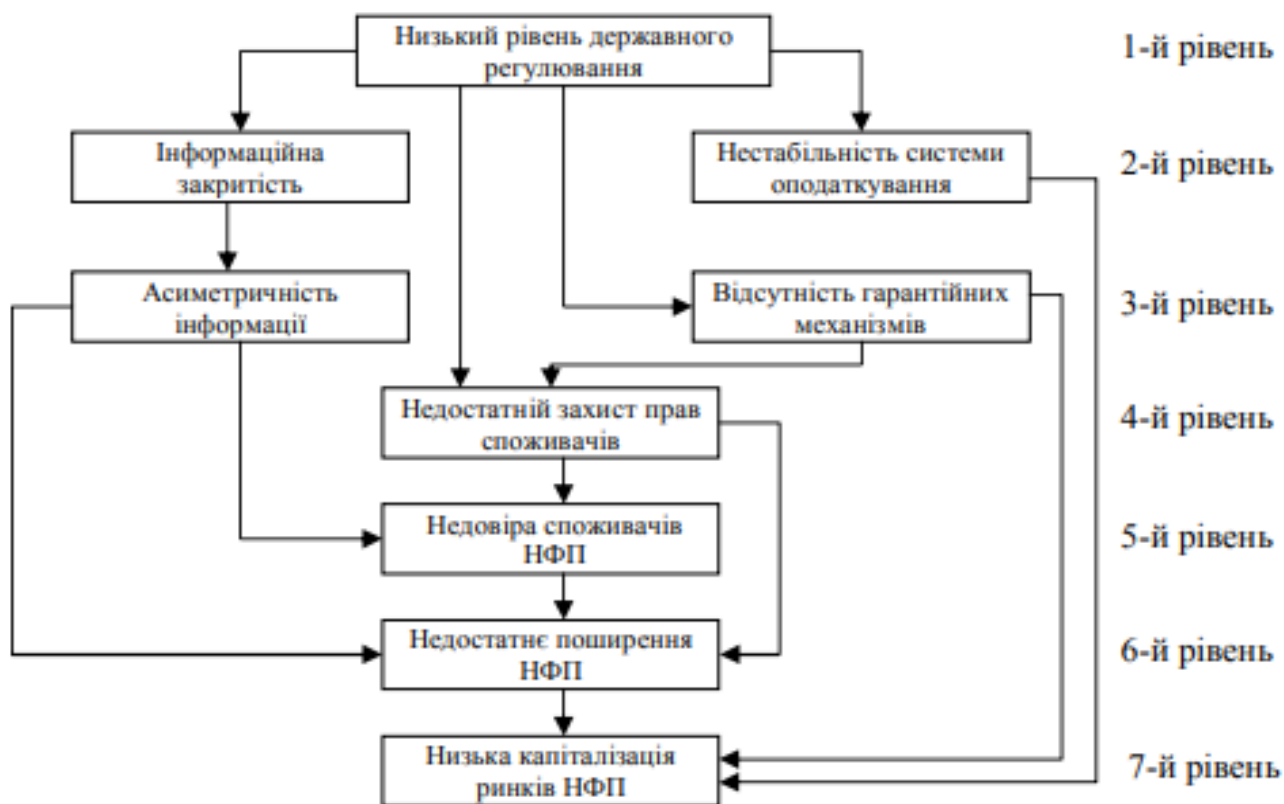

Рис. 2.6. Ієрархія проблем розвитку українського небанківського фінансового сектору, [11; 14; 23]

На рисунку 3.1 відображено ієрархічну структуру стримуючих факторів у розвитку українського небанківського фінансового сектору, задля визначення чіткого взаємообумовленого їх впливу, а також формування на базі цієї ієрархії пропозицій для вдосконалення роботи небанківського фінансового сектору і повнішої реалізації його потенціалу.

Розглянувши сучасний стан й головні проблеми у функціонуванні небанківського фінансового сектору, можна виокремити такі: війна, складна політична і загальноекономічна ситуація в країні; висока частка тіньової економіки; нерівномірна поширеність небанківських фінансових установ по території країни, низький рівень їх капіталізації; низький рівень доходів більшості українців та недовіра до фінансових установ; недостатній рівень

захисту прав споживачів фінансових послуг небанківських установ; інформаційна закритість небанківського фінансового сектору; існування псевдофінансових «схемних» фінансових установ; недостатній рівень розвитку інституційної інфраструктури й українського фондового ринку; низька фінансова грамотність і поінформованість потенційних клієнтів установ небанківського фінансового сектору.

Висновки до Розділу 2

Еволюція небанківського фінансового сектору України має довготривалу історію. Головні етапи його розвитку були пов'язані із територіально-політичним устроєм і структурними змінами в економіці України до часу проголошення незалежності. Найбільш негативний вплив у розвитку небанківського сектору здійснила радянська епоха, яка призвела до значного скорочення його економічної ролі та стала основою подальших негативних структурних явищ. Зокрема: масова недовіра до діяльності небанківських фінансових установ через їх масові банкрутства та схемну діяльність. Державне регулювання небанківського фінансового сектору України після проголошення незалежності трансформувалось від етапу повної його відсутності до етапу комплексної реалізації під егідою НБУ і НКЦПФР, головними завданнями яких, стали комплексна зміна нормативно-правових основ функціонування та формування необхідних умов задля ефективного розвитку небанківського фінансового сектору України.

Небанківський фінансовий сектор України перебуває у складних умовах зовнішніх викликів та загроз, більшість небанківських фінансових установ перейшли із екстенсивного типу розвитку в інтенсивний. Оскільки при зменшенні кількісного складу більшості фактично діючих фінансових установ не зменшується обсяг фінансових послуг, які ними надаються, а також зростає обсяг їх активів. Найбільшу частку в українському небанківському фінансовому секторі займають фінансові компанії, які конкурують з банками у багатьох

напрямах своєї діяльності. Страхові компанії попри кількісне зменшення у загальному демонструють позитивні тенденції у своєму розвитку, збільшуючи обсяги активів та послуг, які вони надають. Ломбарди займають вузькоспеціалізовану нішу на ринку і тому навіть попри незначне зменшення показників їх діяльності, вони продовжуватимуть працювати. А от кредитні спілки не витримують конкуренцію банків, фінансових компаній і ломбардів та різко скорочують масштаби своєї діяльності. Рівень покриття недержавним пенсійним забезпеченням в Україні на разі залишається дуже низьким, учасниками недержавних пенсійних фондів є менше 1 млн осіб, що не дає змоги вирішувати проблеми майбутнього фінансування пенсійних виплат.

Головними проблемами у функціонуванні небанківського фінансового сектору України є: війна, складна політична і загальноекономічна ситуація в країні; висока частка тіньової економіки; нерівномірна поширеність небанківських фінансових установ по території країни, низький рівень їх капіталізації; низький рівень доходів більшості українців та недовіра до фінансових установ; недостатній рівень захисту прав споживачів фінансових послуг небанківських установ; інформаційна закритість небанківського фінансового сектору; існування псевдофінансових «схемних» фінансових установ; недостатній рівень розвитку інституційної інфраструктури й українського фондового ринку; низька фінансова грамотність і поінформованість потенційних клієнтів установ небанківського фінансового сектору.

РОЗДІЛ 3

ПОТЕНЦІЙНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕБАНКІВСЬКОГО ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

3.1 Можливості імплементації досвіду європейських країн при вдосконаленні захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні

У сучасних умовах необхідність посилення захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг є дуже актуальною. Фінансово-економічна криза, яка охопила небанківський фінансовий сектор у 2014-2016 рр. і загальний спад в умовах негативних наслідків світової пандемії відчутні і до нині, вони вказали на недосконалість діючої системи захисту прав споживачів таких послуг. Було розроблено і прийнято «Концепцію захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні» [40], яка стала основою посилення рівня захищеності споживачів небанківських фінансових послуг, що мало б відновити довіри населення до небанківських фінансових установ.

Діюча практика функціонування установ небанківського фінансового сектора України демонструє недостатній рівень захисту прав споживачів їх послуг, низьку фінансову й правову освіченість українців, значну зарегульованість процесів захисту державними органами. Недостатній рівень захищеності споживачів підтверджується високим рівнем звернень до регулятора зі скаргами, численні судові позови й у результаті - відкликання ліцензій небанківських фінансових установ. Збільшення числа звернень і скарг споживачів до регулятора у докризовий період було зрозумілим явищем, оскільки активно зростала кількість небанківських фінансових установ і деякі з них працювали не зовсім чесно. Значні труднощі функціонування небанківського фінансового сектора відображалися на стрибкоподібному кількарізовому зростанні інтенсивності скарг споживачів у посткризовий період.

На даний час реальним механізмом захисту споживачами своїх прав від різних порушень, у разі банкрутства небанківської фінансової установи, є

звернення до суду. Однак не дивлячись на високу ймовірність виграшу в суді, споживачі-позивачі не одержують реальної компенсації через відсутність ліквідних активів у збанкрутілих небанківських фінансових установ, особливо при затягуванні судового процесу. Через це, значна кількість споживачів утрачають власні кошти і несуть збитки, що негативно впливає на зовнішнє сприйняття і довіру до небанківських фінансових установ загалом.

НБУ як регулятор небанківського фінансового сектору має «три основні напрямки роботи у захисті прав споживачів фінансових послуг:

- 1) робота зі зверненнями громадян;
- 2) встановлення вимог до фінансових установ;
- 3) нагляд за додержанням законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг та контроль за дотриманням законодавства про рекламу (в частині реклами у сфері фінансових послуг)» [27].

Структура звернень у розрізі фінансових установ

Рис 3.1. Структура звернень до НБУ споживачів фінансових послуг [19]

Із початком повномасштабного вторгнення виникли нові форми шахрайства, які маскуються під благодійництво, зокрема, фейкові збори на підтримку потреб армії або переселенців, так звана «грошова допомога» від різних міжнародних організацій. «Були виявлені порушення на страховому ринку. Страховики порушували строки виплати страхового відшкодування та

строки огляду пошкодженого майна. На початку війни такі порушення часто ставали наслідком місцезнаходження страхових компаній на територіях тимчасово не контрольованих українською владою та/або поблизу зон ведення активних бойових дій» [19].

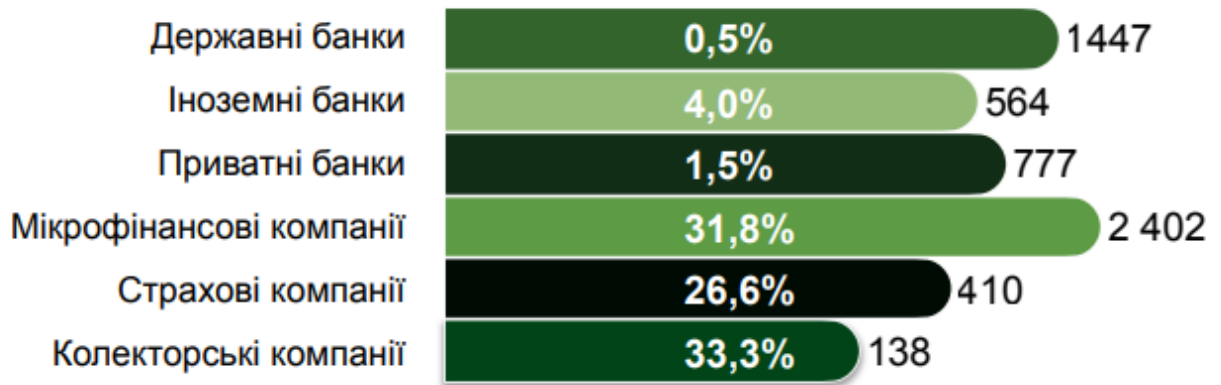

Рис 3.2 Письмові звернення до НБУ з виявленою часткою порушень у 2023 році [27]

Як ми бачимо із наведених рисунків найбільше скарг і звернень споживачів припадає на діяльність фінансових компаній та страхових компаній і частка виявлених у результаті порушень сягає 26-32%, що демонструє дуже високий рівень порушення прав споживачів небанківських фінансових послуг.

Ураховуючи євроінтеграційний поступ України необхідною умовою є імплементація відповідних вимог ЄС у різних економічних напрямках, у т.ч. і захисті прав споживачів небанківських фінансових послуг.

Розвинуті країни як базу реформування системи захисту прав споживачів у після кризовому періоді взяли 3 нормативні документи: Рекомендації G-20 [55], Звіт Ради з фінансової стабільності (FSB) [54] і Рекомендації Світового Банку [58].

Рада з фінансової стабільності у власному звіті [54] зазначає, що у світі є декілька моделей захисту прав споживачів фінансових послуг:

- 1) один орган забезпечує пруденційне регулювання і захист прав споживачів;

- 2) модель Twin Peaks, при якій вказані функції здійснюються двома незалежними органами;
- 3) розподіл функцій щодо захисту прав у різних органах, утворених за секторальним принципом.

Більшість членів FSB пруденційний нагляд і захист прав споживачів вважають не конкуруючими функціями, а взаємодоповнюючими.

Рекомендації Світового Банку [58] узагальнено у 39 базових принципах вимог щодо забезпечення захисту прав споживачів на певних ринках фінансових послуг: інвестиційний ринок, страховий ринок, небанківський кредитний ринок тощо.

«Серед проведених у країнах ЄС реформ державного регулювання ринків фінансових послуг найбільш виразними є системні реформи захисту прав споживачів Великобританії та Бельгії, в яких створено модель Twin Peaks» [4]. У Великій Британії було реформовано модель регулювання і розділено мікропруденційне регулювання і захист прав споживачів, «FCA (Financial Conduct Authority) відповідає за захист прав споживачів всіх фінансових установ на ринках фінансових послуг» [56].

Оскільки існують значні відмінності між захистом прав споживачів і пруденційним регулюванням як у межах дотримання відповідних принципів, так й організаційної культури, складно поєднати в єдиному органі цей функціонал. У єдиній організаційній структурі проблеми захисту прав споживачів не завжди отримують належної уваги.

Аналітичні групи FCA здійснюють постійний моніторинг ринкових умов і бізнес-процесів, аналізують поведінку споживачів, зміни ринкових умов і потенційних наслідків інтеракцій. Головний акцент здійснюється на визначенні типових характеристик галузі (у т.ч. високі ставки доходності на ринках капіталу), яка може призвести до збитків споживачів у наслідок необ'єктивності мотиваційного механізму. Традиційним підходом у захисті прав споживачів фінансових послуг було вивчення продажу у місці продажу, аналізуючи уже сформовані проблеми. Тому задля попередження можливих ризиків вже на етапі

розробки нового фінансового продукту, регулятор повинен мати відповідні повноваження, щоб вносити зміни, для реалізації контролю за розвитком фінансового продукту.

«Прикладом недолугості функціонування механізму захисту прав споживачів у Великобританії є висока частка нелегітимних продаж (misselling) у останні два десятиліття, що зачепила всі ринки НФП. Через такі продажі споживачам було завдано збитків в розмірі більш ніж 15 млрд. фунтів» [53, с. 462].

Відокремлено від FCA функціонує незалежний інститут щодо розгляду скарг - Фінансовий омбудсмен, його необхідність і відокремлення від FCA пов'язана із тим, що FCA зорієнтована на захист прав споживача, а розгляд скарг має бути незалежним від споживачів згідно принципу незаангажованості.

Інтегрована модель державного регулювання фінансових ринків може спричиняти додаткові ризики конфліктності здійснення пруденційного регулювання і захисту прав споживачів у сторону послаблення один одного. Тому доцільно утворити додатковий інструмент (незалежний орган досудового вирішення спорів) відстоювання інтересів фінансових споживачів, який не знижуватиме ефективність здійснення пруденційного регулювання.

«Функціонування Фінансової Арбітражної Комісії в Угорщині є дієвим прикладом посилення дерегуляції на ринку з одночасним посиленням відповідальності НФУ, довіри населення до цього інституту при відсутності додаткового фінансування процесу медіації з державного бюджету» [4, с. 288]. Такий фінансовий арбітраж сприяє захисту прав лише споживачів фінансових послуг - фізичних осіб через досудове врегулювання спорів із різними фінансовими установами. Основною метою фінансового арбітражу є досягнення згоди поміж сторонами спору, якщо ж її не досягнуто, то зазвичай, приймається швидке, низькозатратне й ефективне рішення, щоб забезпечити захист прав споживачів фінансових послуг. ФАК є повністю незалежним органом від центрального банку, що підвищує об'єктивність.

Часто фінансові установи формально розглядають скарги від своїх споживачів, пропонують неконструктивні і не вигідні засоби вирішення спорів, через що скарги можуть не задовольнятися. Законодавчо фінансові установи повинні сприяти вирішенню спорів ще у досудовому порядку. При встановленні консенсусу укладається мирова угода, при його відсутності – продовжується процес розгляду до встановлення істини.

Використання позитивного досвіду розвинутих країн у сфері захисту споживачів фінансових послуг та його імплементація у роботу українського небанківського фінансового сектору дасть додатковий поштовх до відновлення довіри щодо діяльності його учасників.

3.2 Фінансові інновації у діяльності установ небанківського фінансового сектору

Зорієнтованість національних економік на цифрову потребує застосування новітніх інноваційних технологій як у роботі всього фінансового ринку, так і небанківського фінансового сектора зокрема.

Як зазначається у «Цифровому порядку для країн ЄС»: «світова фінансова криза привела до втрати значної частини надбань, що з'явилися протягом довгих років економічного та соціального прогресу, та продемонструвала структурні слабкості національних економік, а для забезпечення сталого росту в майбутньому потрібно розробити низку заходів, які би передбачали створення передумов для довгострокових перетворень, які будуть викликані розвитком цифрової економіки» [57].

У «Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року» зазначено головні напрямки інноваційного розвитку вітчизняного фінансового ринку, зокрема: «розвиток відкритої архітектури фінансового ринку та оверсайта; забезпечення розвитку ринку FinTech, цифрових технологій та платформ регуляторів; забезпечення розвитку SupTech&RegTech; розвиток цифрової економіки» [46].

На сучасному етапі розвиток економіки тісно пов'язаний із застосуванням новітніх інформаційних технологій. Особливо це відчутно на фінансовому ринку, де інновації, розвиток інформатизації запроваджуються і використовуються, у тому числі завдяки можливостям і потребам установ небанківського фінансового сектору. Запровадження небанківськими фінансовими установами фінансових інновацій у свої роботи є одними з обов'язкових напрямків ефективного розвитку вітчизняного фінансового ринку. Новітні фінансові продукти, інструменти і технології сприяють зростанню доходів небанківських фінансових установ, посиленню їх конкурентної позиції на ринку, покращенню іміджу, а також зростанню рівня довіри клієнтів.

Зростання обсягів попиту на фінансові послуги спричиняє застосування у своїй діяльності фінансовими установами небанківського сектору нових технічних рішень, технологій і засобів надання фінансових послуг, а також розробку нових фінансових продуктів, які б максимально задовольняли нові потреби клієнтів, що сприяє формуванню певного інноваційного середовища небанківського фінансового сектору.

Головні засади запровадження фінансових інновацій у діяльність небанківських фінансових установ:

- доступність та інклюзивність (формування рівних можливостей доступу до фінансових послуг, інформації і знань кожній охочій особі);
- цільове призначення (спрямування на формування переваг у різних напрямках);
- крапка зростання (стартова платформа для подальшого економічного розвитку завдяки зростанню ефективності діяльності від застосування цифрових технологій);
- різноманітність ЗМІ (сприяють розвитку креативного середовища розвитку небанківського фінансового сектору та розширення можливостей співпраці з клієнтами);
- прозорість і співпраця (орієнтація на міжнародне співробітництво, входження у світовий ринок електронної комерції та фінансових послуг);

- довіра і безпека (формування достатнього рівня кібербезпеки, інформаційної безпеки, конфіденційності зміцнить довіру споживачів).

Уведення фінансових інновацій у роботу установ небанківського фінансового сектору змінює підходи до ведення бізнесу, зокрема у реалізації маркетингу і продаж, системах обліку, документообігу й управління персоналом та інше. Фінансові інновації, інноваційні продукти та послуги, які застосовуються на ринку фінансових послуг і у роботі небанківських фінансових установ наведені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Сучасні цифрові технології на ринку фінансових послуг [21, с. 247]

Вид продукту/ послуги	Загальна характеристика
BlockChain	В перекладі з англ. “blockchain” (“block chain”) – це вибудований за певними правилами безперервний послідовний ланцюжок блоків, що містять інформацію. Однак краще давати визначення з огляду на призначення технології блокчейн. Блокчейн був спроектований в рамках вирішення цілком конкретного завдання, а саме того, як побудувати децентралізовану (без єдиного центру управління) фінансову систему, коректність роботи якої могла би перевірити будь-яка людина. Виходячи з цього, можемо визначити блокчейн як спосіб зберігання й узгодження бази даних, копія якої є в кожного учасника.
Digital marketing	Це використання різних способів просування продукту в широкі маси з використанням цифрових каналів. Digital Marketing – це сукупність інструментів просування, за яких задіяні цифрові канали. Він не тотожний інтернет-маркетингу, оскільки включає такі канали, як телебачення, радіо й навіть зовнішня реклама. Інтернет-маркетинг еволюціонував у цифровий (digital) маркетинг, у якому використовуються комплексні методи онлайн-стратегії, розробки сайтів та мобільних додатків, креативу й копірайтингу, контекстної реклами й SMM, а також інших інтерактивних продуктів. Найбільш популярними формами цифрових каналів є пошукове просування; контекстна й тизерна реклама; медійна й банерна; просування в соціальних медіа та блогах; створення мобільних додатків для смартфонів, планшетів та інших носіїв; вірусна реклама.
CRM&BPM	CRM – система для продажу, а саме готові процеси для управління всіма типами угод. Bpm’online CRM об’єднує можливості системи управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) та системи управління бізнес-процесами (BPM). Це перше прикладне рішення, розроблене на платформі bpm’online.
Grid-технології	Grid-обчислення – це географічно розподілена інфраструктура, яка об’єднує множини різних типів, доступ до яких користувач може отримати з будь-якої точки незалежно від місця їх розміщення. Grid надає колективний розподілений режим доступу до ресурсів і зв’язаних з ними послуг у рамках глобально-розподілених організацій (підприємства, які спільно використовують глобальні ресурси, бази даних, спеціалізоване програмне забезпечення).
Digital-страхування	Digital-стратегія у страхуванні – це не лише інтернет-продажі, але й трансформації всього бізнесу щодо роботи з електронним полісом. Digital-страхування дає змогу страховим компаніям знизити витрати, підвищити швидкість обслуговування клієнтів. Споживачі мають можливість отримати своєчасні оновлення щодо змін у страховій політиці компанії.
ePrescription	ePrescription (електронний рецепт) здійснюється на базі трьох таких процедур: eCapture – формування електронного рецепту лікарем медичного закладу; eTransfer – конфіденційна передача електронного рецепту до аптеки; eDispensation – передача даних із аптеки назад до медичного закладу, підтвердження.
TeleHealth	«Цифрові» технології для надання дистанційних медичних послуг та підтримки роботи лікарів.

За рахунок введення фінансових інновацій небанківські фінансові установи можуть досягти таких цінностей: економія затрат, якісний досвід та співучасть у різних мережах і спільнотах.

Особливість застосування фінансових інновацій небанківськими фінансовими установами, на противагу від банків, полягає у тому, що вони диверсифікуючи фінансові послуги більш глибоко проникають і ширше охоплюють ринок, задовольняючи специфічний попит на фінансові послуги. У наслідок використання схожих інструментів багато фінансових інновацій перетікає із банківського сектору у небанківський.

Упровадження і застосування фінансових інновацій потребує значних капітальних вкладень, а у багатьох небанківських фінансових установ частка власного капіталу в структурі сформованих ресурсів є значно вищою, ніж у банків, проте загальний обсяг капіталу українських небанківських фінансових установ є значно нижчим ніж у банків.

Вагомим позитивом від запровадження і використання фінансових інновацій для самих небанківських фінансових установ і їх клієнтів є отримання певного соціально-економічного ефекту за рахунок оптимізації задоволення потреб споживачів якіснішими фінансовими послугами, повноцінніше виконання своїх функцій установами, збільшення асортименту фінансових продуктів і клієнтської бази, зростання рівня інклюзивності фінансових послуг, зростання продажів і доходів установи, застосування новітніх технологій, штучного інтелекту, дистанційних каналів продажу тощо.

Загалом фінансові інновації здійснюють вагомий позитивний вплив у соціальному, інформаційно-технологічному, економічному, структурному і функціональному напрямках.

На рис. 3.3 зображено карту екосистеми FinTech в Україні. «Незважаючи на молодий вік більшості стартапів, майже всі вони вже мають готові рішення та вже продають їх клієнтам (84,2%). 49% фінтех-проектів залучали зовнішні інвестиції, 45% розвиваються на кошти засновників, а ще 6% фінансуються з прибутку від операційної діяльності. Водночас 72% стартапів нині зацікавлені в

зовнішніх інвестиціях переважно задля посилення маркетингової активності та масштабування. Наймасовіший ринковий сегмент в українському Fintech складають платежі та грошові перекази. В цій сфері працює понад 30% усіх стартапів» [21 с. 249].

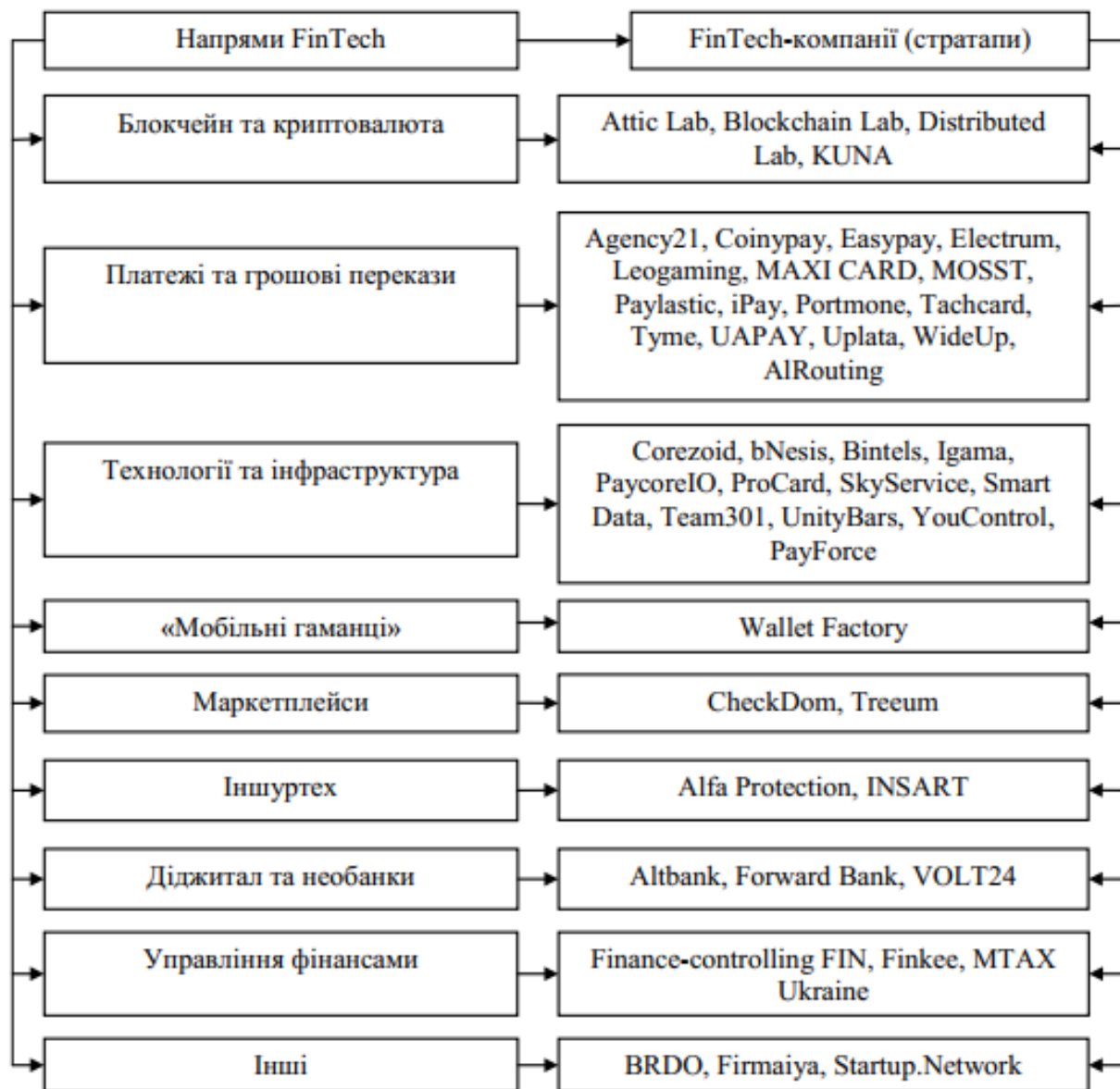

Рис. 3.3 Карта екосистеми FinTech в Україні [22, с. 120]

Новинкою для українського фінансового ринку стало утворення компаній, які працюють не тільки традиційно сфері платежів, але й у персональному фінансовому менеджменті, у т.ч. іншуртех і регтех.

Отже, цифровізація економіки визначає подальші тенденції і напрямки розвитку установ небанківського фінансового сектору, тому вони мають

визначити пріоритети власних цифрових ініціатив, узгодити їх з своєю корпоративною стратегією розвитку. Оцінка ефективності запровадження фінансових інновацій має ґрунтуватися на аналізі отриманих результатів стосовно їх впливу на рівень дохідності, фінансової стійкості, конкурентоспроможності та ділової репутації установи. При оцінці ефективності фінансових інновацій для клієнтів варто проаналізувати відповідність результатів їх використання до запитів і потреб споживачів, стосовно їх якості, доступності й вартості. Упровадження фінансових інновацій сприятиме підвищенню рівня розвитку небанківського фінансового сектору України.

3.3 Напрями вдосконалення діяльності вітчизняного небанківського фінансового сектору

З метою загального розвитку українського фінансового ринку перспективними є наступні заходи: стабілізація політичної і загальноєкономічної ситуації; спрямування реформ на зростання рівня доходів і якості життя населення, стимулювання заощаджень і розвиток потенціалу фінансового ринку; формування сприятливих умов задля відкриття нових фінансових установ і посилення конкурентоспроможності вже діючих; запровадження міжнародних стандартів при наданні фінансових послуг у практичну діяльність; удосконалення нинішньої системи фінансового моніторингу; формування сприятливого інвестиційного клімату та розвиток українського фондового ринку з якісними фінансовими інструментами, тощо.

Війна негативним чином позначилася на небанківському фінансовому ринку. Не застосовувалися заходи впливу за значну кількість порушень фінансовими установами, перенесено терміни виконання нових вимог регулювання і встановлено прийнятні для небанківського фінансового сектору можливості застосування нормативно-правових актів. Значною проблемою теж стало мародерство і розкрадання майна на тимчасово не підконтрольних територіях, а також у місцях проведення бойових дій; тимчасові обмеження на

зняття готівкових коштів; проблеми з ідентифікацією клієнтів, які втратили власні документи через воєнні дії чи вимушений переїзд.

Після повномасштабного вторгнення НБУ здійснив чимало кроків, які спрямовувалися на підтримку небанківських фінансових установ і їх клієнтів. «Зокрема, скасовано або перенесено низку операційних обов'язків, продовжено строки виконання заходів впливу, включаючи строки виконання планів відновлення фінансової стабільності, надано право встановлювати граничну суму видачі готівкових грошей у обсязі не більше 100 тис. грн кожному члену кредитної спілки на добу тощо. У найближчому майбутньому Національний банк планує запровадити спеціальну спрощену процедуру ліквідації для кредитних спілок, які не зможуть відновитися через війну. Також планується надання кредитним спілкам розширених можливостей для вкладання коштів у довгострокові державні цінні папери» [27].

НБУ планує сприяти здійсненню безкоштовних програм навчання для персоналу кредитних спілок та інших небанківських фінансових установ, щ дасть змогу поліпшити кваліфікацію працівників кредитних спілок і, відповідно, якість послуг, які вони надають. Також розглядається участь кредитних спілок і страховиків у різних програмах повоєнної відбудови, відновлення підприємництва, фінансового сектору тощо.

НБУ і ФГВФО розробляють відповідні законодавчі пропозиції стосовно запровадження системи гарантування для членів кредитних спілок, яка має захищати вклади членів спілок і може спровокувати відновлення вітчизняного ринку кредитної кооперації.

Розглядається також варіант запровадження у систему кредитної кооперації інституту саморегульованих організацій, тобто об'єднаної кредитної спілки, яка може стати центром фінансової підтримки для невеликих кредитних спілок. Окрім того, така об'єднана кредитна спілка зможе виконувати певні наглядові й контрольні функції під керівництвом НБУ.

На страховому сегменті НБУ разом зі страховиками працюють у напрямі зменшення ризику миттєвої ліквідності, за допомогою отримання від банків чи

самого НБУ рефінансування під заставу ОВДП або ж строкових депозитів. Задля забезпечення стабільності страхового ринку нормативи для страховиків не "пом'якшуються", у компаній, які не виконували обов'язкові нормативи ще у довоєнний період, нині збільшуються ризики невиконання поточних зобов'язань, а відповідно й виходу з небанківського ринку.

НБУ не застосовує заходи впливу щодо певних порушень упродовж дії воєнного стану. Наприклад, за значну зміну вартості ОЗДП, зменшення обсягів перестраховування за кордон та інше. Опрацьовується питання формування джерел покриття наслідків воєнних дій, у вигляді спеціалізованих пулів, окремих умов перестраховування та інше.

Небанківський фінансовий сектору очікує подальша трансформація – «розкриття учасниками реальних власників і підтвердження їх фінансового стану, приведення діяльності у відповідність з установленими вимогами, подання регуляторної звітності, дотримання пруденційних нормативів і цивілізована ринкова поведінка щодо споживачів їхніх послуг та інших учасників ринку тощо» [27]. Небанківські фінансові установи, які не зможуть «грати за цивілізованими правилами», повинні будуть залишити ринок, решта – зможуть розвиватись і вдосконалюватись разом із відновленням української економіки.

Із початком 2024 року повинні увійти в дію нові закони, розроблені НБУ, які удосконалюють функціонування і нагляд за установами небанківського фінансового сектору. Зокрема, Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [42], Закон України «Про страхування» [39], «Про кредитні спілки» [34] тощо. Ці закони системно змінюють підходи до регулювання і нагляду за небанківським фінансовим сектором і сприятиме його оздоровленню і майбутньому розвитку. Задля забезпечення їх ефективної реалізації необхідно розробити перелік додаткових нормативно-правових актів, оскільки «комплексне врегулювання відносин на ринку передбачає імплементацію міжнародних стандартів IAIS, IOPS та IOSCO, а також вимог актів ЄС, у тому

числі Solvency II, MiFID II та MiFIR, MAR та MAD, CRR та CRD, BRRD, IDD та Motor Insurance Directive» [27].

У серпні 2023 року НБУ, Мінфін, НКЦПФР і ФГВФО затвердили нову «Стратегію розвитку фінансового сектору України: протистояння викликам війни у фінансовому секторі та підтримання відновлення економіки України» [47]. Вона передбачає, що спільні дії державних регуляторів фінансового сектору будуть спрямовуватися на досягнення таких стратегічних цілей:

- «макроекономічна стабільність,
- фінансова стабільність,
- фінансова система працює на відновлення країни,
- сучасні фінансові послуги,
- інституційна спроможність регуляторів та ФГВФО» [47].

Отож, перспективними напрямками вдосконалення роботи українського небанківського фінансового сектора є:

1. Відновлення довіри населення до небанківських фінансових установ шляхом:

- ✓ очищення сектору від псевдо-, шахрайських фінансових установ;
- ✓ підвищення рівня транспарентності діяльності фінансових установ і розкриття інформації про їх власників і головних управлінців;
- ✓ зростання рівня захищеності споживачів небанківських фінансових послуг;
- ✓ підвищення рівня відповідальності за махінації, зловживання, шахрайство, зумисне подання неправдивої інформації представниками небанківських фінансових установ, у тому числі введення кримінальної відповідальності за «штучне банкрутство» фінансових установ і офшорне виведення їх активів;
- ✓ утворення фінансового омбудсмена, для вирішення спорів у досудовому порядку;
- ✓ обов'язковий аудит системно важливих небанківських фінансових установ;
- ✓ прискіпливий державний контроль за неправдивою рекламою, маніпуляціями при укладенні договорів, недопущення використання нечитабельного тексту тощо.

2. Зменшення рівня асиметрії інформації учасників небанківського фінансового сектору можна досягти шляхом реалізації такого комплексу заходів:

- прискіпливий контроль за правдивістю і повнотою розкриття інформації про фінансову установу, її засновників, стан діяльності на офіційних ресурсах, а також заборона формувати сайти-дублери (один – для регулятора, з необхідною інформацією, а інший – для споживача, з неправдивою рекламою і даними);
- законодавче врегулювання і постійний моніторинг змісту і правдивості реклами небанківських фінансових послуг, що часто є джерелом маніпулятивних і недостовірних даних і, відповідно, посилює асиметрію у небанківському фінансовому секторі;
- зменшення асиметричності інформації, джерелом якої є споживачі небанківських фінансових послуг, шляхом формування і постійного оновлення реєстру осіб, які не виконують умов укладених договорів з небанківськими фінансовими установами, запровадження відповідальності для клієнтів, які шахраювали, зумисно надавали недостовірні дані, що впливало на ухвалення рішень про умови й порядок співпраці з фінансовими установами;
- розвиток інститутів фінансового консультування і вдосконалення роботи страхових брокерів, які надаватимуть більш повну професійну інформацію споживачам стосовно різноманітного доступного їм асортименту фінансових послуг установ небанківського фінансового сектору.

3. Підвищення капіталізації установ небанківського фінансового сектора і якості їх активів, з метою виконання цього завдання необхідно здійснити:

- очищення українського фінансового сектору від неплатоспроможних небанківських фінансових установ, удосконалюючи механізми їх банкрутства і посиленням контролю за дотриманням визначених регуляторами нормативів;
- встановити підвищені вимоги до мінімальних розмірів статутного капіталу для страховиків, кредитних спілок і лізингових компаній;

- удосконалення порядку формування і напрямками можливого використання страхових резервів;
- розширення можливостей дозволених напрямків інвестиційної діяльності, в розрізі особливостей роботи кожного з виду небанківських фінансових установ;
- посилення контролю за джерелами ресурсів, які використовуються при формуванні власного капіталу небанківських фінансових установ.

4. Підвищити рівень фінансової грамотності українців можливо за допомогою:

- розвитку фінансової освіти стартуючи ще з початкової школи, включаючи у навчальні плани предмети «Фінансова абетка», «Особисті фінанси», «Фінанси і бізнес» тощо;
- активізація місцевих конкурсів і олімпіад з фінансової грамотності школярів;
- проведення серій інформаційних випусків, загальнодоступних каналів і подкастів, вебінарів з фінансів для учнів на теми фінансової культури й безпеки;
- сприяння НБУ проведенню курсів підвищення кваліфікації вчителів і викладачів з практичних фінансів.

5. Утворення спеціалізованих Фондів гарантування страхових виплат за договорами страхування життя, пенсійних виплат недержавних пенсійних фондів, а також внесків членів кредитних спілок. Це можуть бути відокремлені структури або новоутворені підрозділи у ФГВФО.

6. Стимулювати розвиток українського фондового ринку, розширити можливий доступ до вкладення у цінні папери більшого числа іноземних емітентів й інвестиційних фондів. З метою покращення диверсифікації активів небанківських фінансових установ, підвищення їх прибутковості, хеджування ризиків, захищеності акумульованих ресурсів від інфляційних коливань, збільшення кількості учасників ринку і його ліквідності.

7. Поліпшення системи оцінювання фінансового стану небанківських фінансових установ, з метою раннього виявлення проблем в їх роботі та своєчасного реагування. За допомогою поетапного запровадження МСФЗ в

роботу небанківських фінансових установ, ефективного наглядового механізму перевірки повноти, правдивості і змісту поданої фінансової звітності установами небанківського фінансового сектору; підвищення кваліфікації аудиторів і головних бухгалтерів небанківських фінансових установ спеціалістами НБУ.

8. Проведення постійного моніторингу середовища функціонування небанківського фінансового сектору, за допомогою: перманентних соціологічних досліджень і опитувані професійних учасників небанківського фінансового сектору стосовно оцінки їх власного поточного стану і перспектив роботи сектору у майбутньому; аналіз суспільної думки, основних проблем у функціонуванні даного сектору.

9. Систематизація і стабілізація податкового регулювання діяльності небанківських фінансових установ, які утворюють додаткові лазівки з метою ухилення від сплати податків. Узгодити основні положення Податкового кодексу України із міжнародними стандартами й нормами, а особливо ЄС у рамках активної євроінтеграційної політики нашої країни.

10. Стимулювання небанківських фінансових установ до використання сучасних інформаційних технологій, програмного забезпечення, здобутків цифрової економіки, іншуртех, фінтех тощо, з метою підвищення рівня фінансової інклюзії у небанківському фінансовому секторі.

Отже, запропонований перелік заходів стосовно вирішення основних проблем роботи небанківського фінансового сектора України включають реформування не лише діяльності самих установ, а й загалом фінансової системи нашої держави. Тільки комплексні, ґрунтовні зміни забезпечать структурний інституційний розвиток, який забезпечить повну реалізацію потенціалу небанківського фінансового сектору на базі сприятливого законодавчого й регулятивного середовища. Подальший розвиток небанківського фінансового сектору має ґуртуватися на принципах довіри, функціональної ефективності, системного стимулювання, фінансової безпеки і стійкості.

Висновки до Розділу 3

Найбільше скарг і звернень споживачів до НБУ припадає на діяльність фінансових компаній та страхових компаній і частка виявлених у результаті порушень сягає 26-32%, що демонструє дуже високий рівень порушення прав споживачів небанківських фінансових послуг.

Ураховуючи євроінтеграційний поступ України необхідною умовою є імплементація відповідних вимог ЄС у різних економічних напрямках, у т.ч. і захисті прав споживачів небанківських фінансових послуг. Доцільно утворити додатковий інструмент (незалежний орган досудового вирішення спорів – фінансовий омбудсмен чи фінансовий арбітраж) відстоювання інтересів фінансових споживачів, який не знижуватиме ефективність здійснення пруденційного регулювання.

Зростання обсягів попиту на фінансові послуги спричиняє застосування у своїй діяльності фінансовими установами небанківського сектору нових технічних рішень, технологій і засобів надання фінансових послуг, а також розробку нових фінансових продуктів, які б максимально задовольняли нові потреби клієнтів, що сприяє формуванню певного інноваційного середовища небанківського фінансового сектору.

Вагомим позитивом від запровадження і використання фінансових інновацій для самих небанківських фінансових установ і їх клієнтів є отримання певного соціально-економічного ефекту за рахунок оптимізації задоволення потреб споживачів якіснішими фінансовими послугами, повноцінніше виконання своїх функцій установами, збільшення асортименту фінансових продуктів і клієнтської бази, зростання рівня інклюзивності фінансових послуг, зростання продажів і доходів установи, застосування новітніх технологій, штучного інтелекту, дистанційних каналів продажу тощо.

Перспективними напрямками вдосконалення роботи українського небанківського фінансового сектора є: відновлення довіри населення; зменшення рівня асиметрії інформації учасників; підвищення рівня загальної

фінансової грамотності українців; підвищення капіталізації установ небанківського фінансового сектора і якості їх активів; утворення спеціалізованих Фондів гарантування для небанківських фінансових установ; поліпшення системи оцінювання фінансового стану небанківських фінансових установ; проведення постійного моніторингу середовища функціонування небанківського фінансового сектору; систематизація і стабілізація податкового регулювання діяльності небанківських фінансових установ; стимулювання розвитку українського фондового ринку; стимулювання небанківських фінансових установ до використання сучасних інформаційних технологій.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження сучасного стану, проблем і шляхів вирішення небанківського фінансового сектору України ми дійшли до наступних висновків і пропозицій.

В економічній літературі є багато різних трактувань термінів «небанківська фінансова установа» та «небанківський фінансовий сектор». А от у основних законах України, які регулюють діяльність небанківських фінансових установ та загалом небанківського фінансового сектору взагалі немає визначення поняття «небанківська фінансова установа», що спричиняє багато наукових непорозумінь та практичних особливостей використання цієї дефініції.

Небанківська фінансова – це суб'єкт економічних відносин, що є спеціалізованим посередником на ринку фінансових послуг, який внесено до відповідного державного реєстру та надає фінансові послуги інвестиційного, депозитного, кредитного, страхового чи іншого посередницького характеру, акумулює й інвестування тимчасово вільних грошові ресурси інших економічних суб'єктів задля досягнення економічного або ж іншого ефекту.

Небанківський фінансовий сектор є сукупністю небанківських фінансових установ у їх взаємозв'язку та взаємодії, які функціонують у межах фінансового сектору країни у відповідний історичний проміжок часу.

Загальні і спеціальні функції діяльності установ небанківського фінансового сектору, високий рівень потенційної доходності вкладень, забезпечують сприятливі умови в конкурентній боротьбі із банками за потенційних клієнтів, а також характеризує їх перспективність у напрямку підвищення рівня фінансової інклюзії на ринку.

Існує багато підходів стосовно класифікації установ небанківського фінансового сектору, їх можна розподілити за різними класифікаційними ознаками. Основним є розподіл за функціоналом та нішею на ринку фінансових послуг: страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, лізингові компанії, фінансові компанії (факторингові, форфейтингові), ломбарди та кредитні спілки.

Деякі науковці до складу учасників небанківського фінансового сектору теж відносять довірчі товариства та інститути спільного інвестування. Спільними рисами для усіх типів установ небанківського фінансового сектору є надання вузькоспеціалізованих фінансових послуг за рахунок акумуляції грошових коштів економічних суб'єктів та перетворення їх в інвестиційний капітал, який вкладається в економічний розвиток країни.

На поточний стан та особливості розвитку установ небанківського фінансового сектору впливають багато чинників. Основні внутрішні чинники: організаційна структура небанківських фінансових установ, пріоритетні вузькоспеціалізовані напрями діяльності, стан фінансової безпеки установ небанківського фінансового сектору, рівень трансакційних витрат, загальна стратегія і корпоративна культура всіх учасників, інформаційне забезпечення та кваліфікація персоналу. Зовнішні фактори впливу на небанківський фінансовий сектор включають такі групи: економічні, соціальні, демографічні, політичні, фінансові, тощо.

Небанківський фінансовий сектор України має тривалу історію, основні етапи його розвитку були пов'язані із територіально-політичним устроєм і структурними змінами в економіці України до часу проголошення незалежності. Радянська епоха призвела до значного скорочення його економічної ролі та стала основою подальших негативних структурних явищ. Державне регулювання небанківського фінансового сектору України після проголошення незалежності трансформувалось від етапу повної його відсутності до етапу комплексної реалізації під егідою НБУ і НКЦПФР, головними завданнями яких, стали комплексна зміна нормативно-правових основ функціонування та формування необхідних умов задля подальшого ефективного розвитку.

На разі небанківський фінансовий сектор України перебуває у складних умовах зовнішніх викликів та загроз, більшість небанківських фінансових установ перейшли із екстенсивного типу розвитку в інтенсивний. Оскільки при зменшенні кількісного складу більшості фактично діючих установ не зменшується обсяг фінансових послуг, які ними надаються, а також зростає обсяг

їх активів. Найбільшу частку в українському небанківському фінансовому секторі займають фінансові компанії, які конкурують з банками у багатьох напрямках своєї діяльності. Страхові компанії попри кількісне зменшення у загальному демонструють позитивні тенденції у своєму розвитку, збільшуючи обсяги активів та послуг, які вони надають. Ломбарди займають вузькоспеціалізовану нішу на ринку і тому навіть попри незначне зменшення показників їх діяльності, вони продовжуватимуть працювати, а от кредитні спілки не витримують конкуренцію банків, фінансових компаній і ломбардів та різко скорочують масштаби своєї діяльності. Рівень покриття недержавним пенсійним забезпеченням на разі залишається дуже низьким, учасниками недержавних пенсійних фондів є менше 1 млн осіб, що не дає змоги вирішувати проблеми майбутнього фінансування пенсійних виплат.

Головними проблемами у функціонуванні небанківського фінансового сектору України є: війна, складна політична і загальноекономічна ситуація в країні; висока частка тіньової економіки; нерівномірна поширеність небанківських фінансових установ по території країни, низький рівень їх капіталізації; низький рівень доходів більшості українців та недовіра до фінансових установ; недостатній рівень захисту прав споживачів фінансових послуг небанківських установ; інформаційна закритість небанківського фінансового сектору; існування псевдофінансових «схемних» фінансових установ; недостатній рівень розвитку інституційної інфраструктури й українського фондового ринку; низька фінансова грамотність і поінформованість потенційних клієнтів.

Найбільше скарг і звернень споживачів до НБУ припадає на діяльність фінансових компаній та страхових компаній і частка виявлених у результаті порушень сягає 26-32%, що демонструє дуже високий рівень порушення прав споживачів небанківських фінансових послуг.

Ураховуючи євроінтеграційний поступ України необхідною умовою є імплементація відповідних вимог ЄС у різних економічних напрямках, у т.ч. і захисті прав споживачів небанківських фінансових послуг. Доцільно утворити

додатковий інструмент (незалежний орган досудового вирішення спорів – фінансовий омбудсмен чи фінансовий арбітраж) відстоювання інтересів фінансових споживачів, який не знижуватиме ефективність здійснення пруденційного регулювання.

Зростання обсягів попиту на фінансові послуги спричиняє застосування у своїй діяльності фінансовими установами небанківського сектору нових технічних рішень, технологій і засобів надання фінансових послуг, а також розробку нових фінансових продуктів, які б максимально задовольняли нові потреби клієнтів, що сприяє формуванню певного інноваційного середовища небанківського фінансового сектору.

Вагомим позитивом від запровадження і використання фінансових інновацій для самих небанківських фінансових установ і їх клієнтів є отримання певного соціально-економічного ефекту за рахунок оптимізації задоволення потреб споживачів якіснішими фінансовими послугами, повноцінніше виконання своїх функцій установами, збільшення асортименту фінансових продуктів і клієнтської бази, зростання рівня інклюзивності фінансових послуг, зростання продажів і доходів установи, застосування новітніх технологій, штучного інтелекту, дистанційних каналів продажу тощо.

Перспективними напрямками вдосконалення роботи українського небанківського фінансового сектора є: відновлення довіри населення; зменшення рівня асиметрії інформації учасників; підвищення рівня загальної фінансової грамотності українців; підвищення капіталізації установ небанківського фінансового сектора і якості їх активів; утворення спеціалізованих Фондів гарантування для небанківських фінансових установ; поліпшення системи оцінювання фінансового стану небанківських фінансових установ; проведення постійного моніторингу середовища функціонування небанківського фінансового сектору; систематизація і стабілізація податкового регулювання діяльності небанківських фінансових установ; стимулювання розвитку українського фондового ринку; стимулювання небанківських фінансових установ до використання сучасних інформаційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англійський словник: “Collins English Dictionary”. URL: <https://www.thefreedictionary.com/nonbank> (дата звернення: 21.06.2023).
2. Баланюк Л. Л. Поняття та місце небанківської установи в фінансовій системі України. *Право України*. 2018. № 3. С. 47-51.
3. Барановський О.І. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. К.: УБС НБУ, 2014. Т. 2: Безпека фінансових інститутів. 715 с.
4. Бачо Р.Й. Ринки небанківських фінансових послуг: регулювання розвитку (інституційні та аналітичні аспекти): монографія. Ужгород: Вид-во «РІК-У», 2016. 448 с.
5. Бондар Ю.А. Небанківські фінансово-кредитні установи як складова кредитної системи. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія «Економічні науки»* 2018. С. 59-66. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/spec2013/061.pdf> (дата звернення: 23.08.2023).
6. Буга Г. С. Державний контроль за діяльністю небанківських фінансових установ в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 105-111. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2021.2.18> (дата звернення: 23.08.2023).
7. Буга Г. С. Історико-правові передумови становлення небанківських фінансових установ на території України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. № 68. С. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.68.23>
8. В Україні з 1 червня нові тарифи ОСЦВВНТЗ — боротьба з демпінгом призвела до 30%-го зростання вартості полісів. *Forinsurer*. URL: <http://forinsurer.com/news/14/06/04/31029> (дата звернення: 25.08.2023).
9. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія. К.: КНЕУ, 2019. 283 с.
10. Гарагонич О.В. Теоретичні питання державного регулювання

- господарської діяльності. *Правові проблеми взаємодії держави і бізнесу*: збірка матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, присвяченої 90-річчю СНУ ім. В. Даля, м. Луганськ, 3-10 лютого 2010 р. С. 35-40.
11. Гладчук О. М. Небанківські фінансові інститути: сучасний стан та проблеми розвитку в Україні. Сучасні тенденції інституціональних трансформацій фінансової системи України : кол. монографія / за заг. ред. П. О. Нікіфорова. Чернівці, 2018. С. 249-270.
 12. Гладчук О.М. Небанківські фінансові інститути на фінансовому ринку України: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2010. 20 с.
 13. Гладчук О.М. Фінансова безпека українських страхових компаній у сучасних реаліях. *Економіка та суспільство*. 2023. №55. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2863> (дата звернення: 27.10.2023).
 14. Гнатів В. А. Проблеми та перспективи розвитку небанківських фінансових установ в Україні. *Стратегічні орієнтири*. 2018. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=3400> (дата звернення: 23.08.2023).
 15. Гончаренко О. Класифікація небанківських фінансових установ як інструмент реалізації стратегії розвитку фінансового сектору економіки України. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2021. Випуск 44. Частина I. С. 15–25. URL: <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/110673> (дата звернення: 23.08.2023).
 16. Діденко Л. В., Кобзар І. А., Ханалієва І. С. Дослідження діяльності небанківських фінансових установ як учасників сучасного ринку фінансових послуг. *Економічний аналіз*. 2022. Випуск 28 № 4. С. 88-94.
 17. Дорош О.Л. Небанківські фінансові інститути в економічній системі України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л., 2003. 20 с.

18. Дребот Н. П., Танчак Я. А., Миколишин М. М. Тенденції розвитку небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2020. 30(1). С. 109-114.
19. Захист прав споживачів фінансових послуг: робота зі зверненнями та запитам на публічну інформацію у 2022 році. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/ZG_2022.pdf?v=4 (дата звернення: 21.10.2023).
20. Каракулова І.С. Небанківські фінансові інститути на ринку фінансових послуг України: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2008. 22 с.
21. Коваленко В.В. Розвиток фінансових інновацій у небанківських фінансових установах. *Приазовський економічний вісник*. 2020. № 2 (18). С. 244-250.
22. Коваленко В. Розвиток FinTech: загрози та перспективи для банків України. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Вип. 4(09). С. 127–132.
23. Коваленко С. Б. Проблеми функціонування небанківських фінансово-кредитних інститутів в умовах фінансової кризи. *Банківські послуги*. 2017. №9. С. 17-21.
24. Небанківські фінансові установи: управління, фінанси та облік: монографія / за ред. С. О. Криницьі. Черкас. ін-т банк. справи Ун-ту банк. справи Нац. банку України. Черкаси, 2020. 408 с.
25. Новак А. Ф., Юхимчук Я. М. Сучасний стан та тенденції розвитку українського ринку небанківських фінансових послуг. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, 2021. № 21(49). С. 82–87. DOI: 10.25264/2311-5149-2021-21(49)-82-87
26. Основи економічної теорії: підручник / за ред. В. А. Предборського. Київ, 2022. 621 с.
27. Офіційний веб-сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6> (дата звернення:

- 23.05.2022).
- 28.Офіційний веб-сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/> (дата звернення: 23.05.2022).
29. Офіційний веб-сайт Світового банку: “The World Bank”. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/gfdr-2016/background/nonbank-financial-institution> (дата звернення 23.05.2022).
- 30.Петренко О., Братінова М. Ринок небанківських фінансових послуг України. *Економічний вісник Причорномор'я*. 2021 (1). С. 85-93.
- 31.Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг: Закон України від 20.09.2019 № 122-IX / ВРУ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/122-20#Text> (дата звернення: 23.07.2023).
32. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.09.2019 № 79-IX / ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20#Text> (дата звернення: 23.07.2023).
- 33.Про затвердження Положення про порядок видачі ліцензій на здійснення валютних операцій : Постанова Національного банку України від 31.03.2023 № 43 / НБУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0043500-23#Text> (дата звернення: 21.06.2023).
- 34.Про кредитні спілки : Закон України від 14.07.2023 № 3254-IX / ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#Text> (дата звернення: 21.09.2023).
35. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV / ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 23.05.2023).
- 36.Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку: Указ Президента України; Положення від 23.11.2011 № 1063/2011. / ВРУ. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011#Text> (дата звернення: 23.05.2023).
37. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV / ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення: 29.06.2023).
38. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР / ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.07.2023).
39. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (чинний з 01.01.2024).
40. Про схвалення Концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні : Розпорядження КМУ № 1026-р. від 03.09.2009р. КМУ. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1026-2009-%F0> (дата звернення: 23.09.2023).
41. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III, редакція від 11.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (дата звернення: 23.06.2023).
42. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX /ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення: 23.07.2023).
43. Пшик Б. І. Розвиток ринків небанківських фінансових послуг в Україні: основні проблеми та шляхи їх вирішення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2021. № 16. С. 988-992.
44. Руда О. Л. Сучасний стан діяльності небанківських кредитних установ в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2019. 39 (2). С. 84-88.
45. Сідельник О. П. Конкурентоспроможність небанківських фінансових установ: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Нац. банк України, Ун-т банк. справи. Київ, 2010. 21 с.

46. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf (дата звернення: 03.09.2023).
47. Стратегія розвитку фінансового сектору: протистояння викликам війни у фінансовому секторі та підтримання відновлення економіки України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nova-strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-protistoyannya-viklikam-viyni-u-finansovomu-sektori-ta-pidtrimannya-vidnovlennya-ekonomiki-ukrayini> (дата звернення: 03.10.2023).
48. Футало Т. В. Вплив діяльності небанківських фінансових установ на розвиток фінансового ринку в Україні. *Наук. вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2020. № 4. С. 59-66.
49. Черкасова С., Медвідь Л., Міценко Н. Аналіз кредитної діяльності небанківських фінансових установ. *Економіка та суспільство*. 2022. (36). С. 1-8. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-6>.
50. Шелестак Г.Т. Сутність і значення діяльності небанківських фінансових інститутів у розвитку фінансового посередництва. *Наук. вісник НЛТУ України*. 2022. Випуск 22.1. С. 336-342.
51. Школьник І.О. Фінансовий ринок: сучасний стан і стратегія розвитку: монографія. Суми: Мрія: УАБС НБУ, 2018. 347 с.
52. Шорох В. Д. Визначення критеріїв розподілу учасників ринку небанківських фінансових послуг за умов оцінки їх ризиків. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. С. 1-6. DOI: [10.32702/2307-2105-2021.4.203](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.4.203).
53. Bankmenedzsment. Bankszabályozás – pénzügyi fogyasztóvédelem (szerk. Prof. dr. Lentner Csaba). Nemzeti közszolgálati és tankönyv kiadó: Budapest, 2013. 525 o.
54. Financial Stability Board: Consumer Finance Protection with particular focus on credit. 2021. URL: http://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_111026a.pdf (дата звернення: 23.08.2023).

55. G-20: High-level principles on financial consumer protection. 2021. URL: <http://www.oecd.org/daf/fin/financialmarkets/48892010.pdf>. (дата звернення: 23.08.2023).
56. HM Treasury: A new approach to financial regulation: judgement, focus and stability. 2020. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/81389/consult_financial_regulation_condoc.pdf
http://siteresources.worldbank.org/Extfinancialsector/Resources/Good_Practices_for_Financial_CP.pdf (дата звернення: 27.08.2023).
57. The Concept of a “Digital Economy”. 2020. URL: <http://odec.org.uk/theconcept-of-a-digital-economy> (дата звернення: 03.08.2023)
58. World Bank (2022): Draft Good Practice for Financial Consumer Protection. URL: http://siteresources.worldbank.org/Extfinancialsector/Resources/Good_Practices_for_Financial_CP.pdf (дата звернення: 27.08.2023).

Додатки

Класифікація небанківських фінансових установ

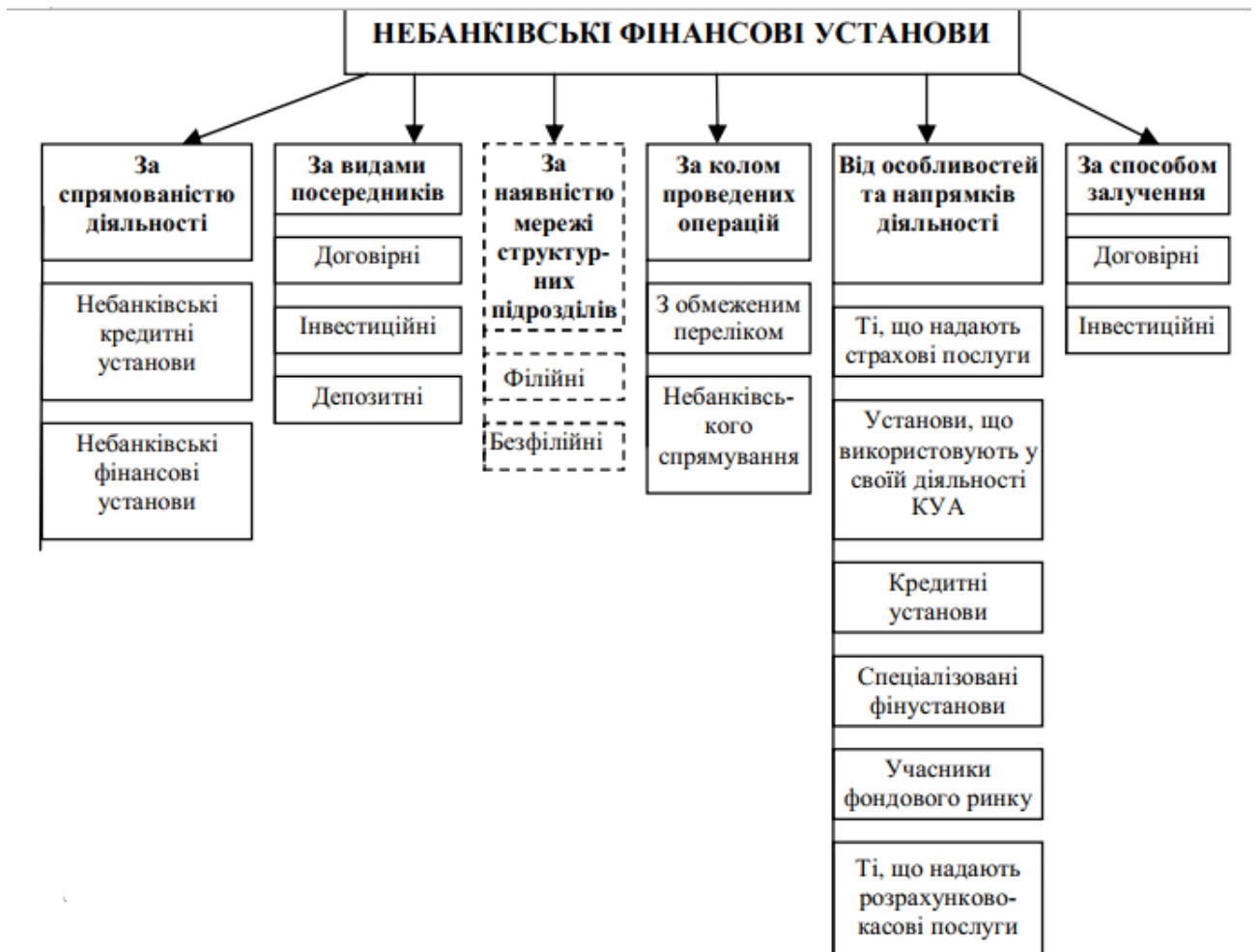
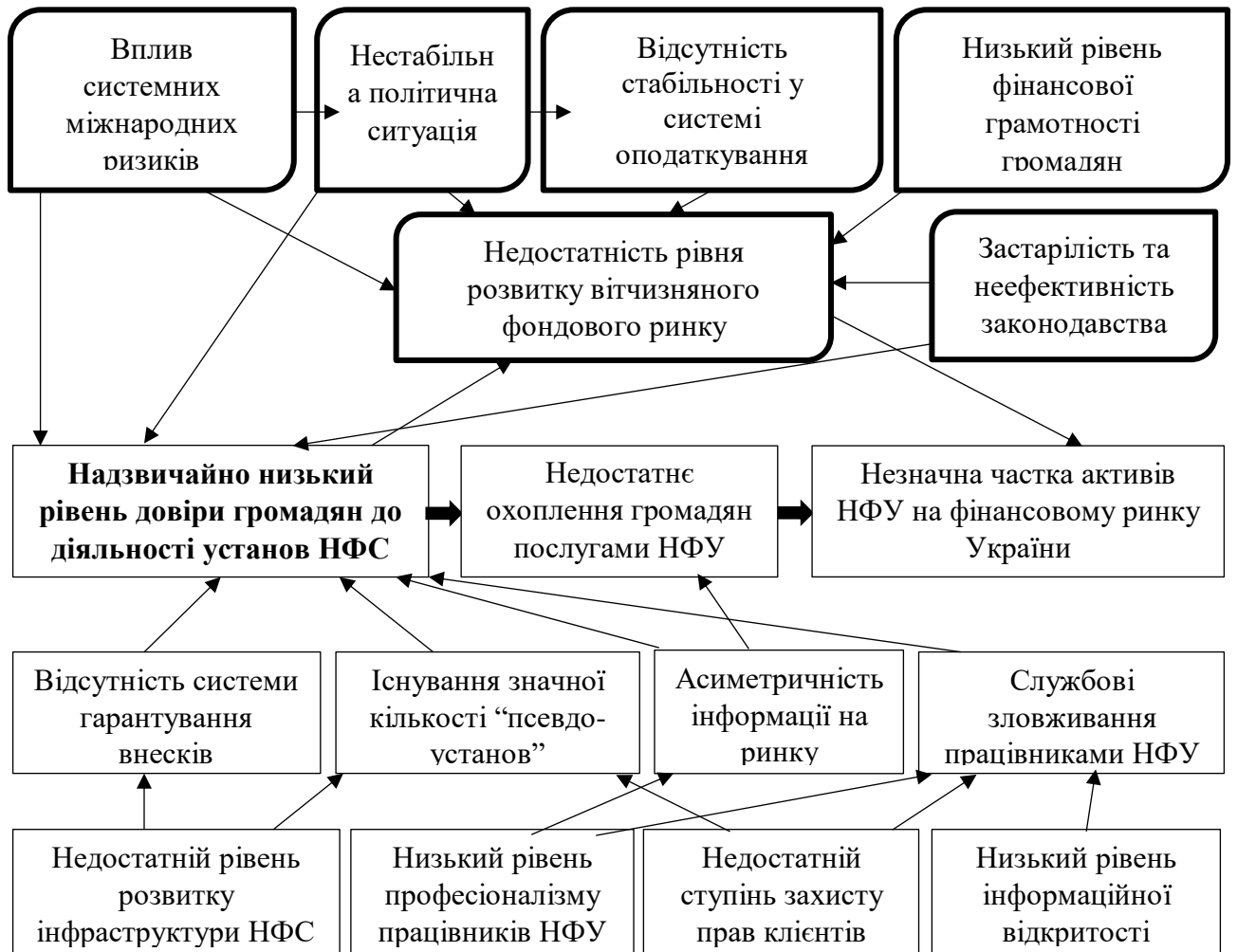

Схема причинно-наслідкових зв'язків при визначенні проблем розвитку системи небанківських фінансових установ в Україні

Анотація

Радкевич Ю.В. Небанківський фінансовий сектор України: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2023.

Визначено теоретичні аспекти функціонування небанківського фінансового сектору та його роль в економіці. Досліджено практичні аспекти розвитку небанківського фінансового сектору України. Визначено нинішні тенденції та проблеми функціонування установ небанківського фінансового сектору України. Охарактеризовано потенційні шляхи вдосконалення функціонування небанківського фінансового сектору України.

Ключові слова: небанківська фінансова установа, небанківський фінансовий сектор, страхові компанії, ломбарди, кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, фінансові компанії.

Summary

Yulia Radkevych. – Non-banking financial sector of Ukraine: current state, problems and ways to solve them. – Manuscript. Thesis for a master's degree in 072 – Finance, Banking and Insurance. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2023.

The theoretical aspects of the functioning of the non-banking financial sector and its role in the economy are determined. The practical aspects of the development of the non-banking financial sector of Ukraine have been studied. The current trends and problems of the functioning of institutions of the non-banking financial sector of Ukraine are determined. Potential ways of improving the functioning of the non-banking financial sector of Ukraine are characterized.

Key words: non-bank financial institutions, non-banking financial sector, insurance companies, pawnshops, credit unions, private pension funds, financial companies.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Радкевич Ю.В.

(підпис)